

DIT IS CHANUKKA

Dit is Chanoeka

(Zoth Chanoeka)

*

1940-5701

**Uitgave: Joachimsthal's Boekhandel, Uitgevers-
en Drukkerijbedrijf N.V. – Amsterdam-Centrum**

INHOUD

	blz.
Chanoeka-berachot	5
Hanérot hallaloe	6
הנרות הללו	
Wanneer Gij de lichten aansteekt	7
Het woord נר in Tenach	8
De antieke Menora	11
אנחנו מדליקין	
De Dieniem van het ontsteken van het licht	18
Waarom lichten?	22
על הנסים	
'Al Hanisiem	23
ועל התשועות ועל הנפלאות שעשית לאבותינו	
De geschiedenis in tabelvorm	25
Pharizeeërs en Saduceeërs	30
Een grafschrift	32
Daniël en de Maccabeeërs	33
Palestina ten tijde van de Maccabeeërs	37
כימים ההם בזמן הזה	
Op denzelfden dag	38
Bij ons thuis (Mendele Mocher Sforiem)	38
על-ידי כהניך הקרושים	
De munten der Maccabeeërs	40
De stamboom der Hasmoneeërs	44
וכל שמונת ימי	
Waarom acht dagen?	45

..... חנכה

Inwijdingsfeest (Mr. Jacob Israël de Haan)	47
Chanoeka in Tel-Aviv	48

..... הנרות הללו קדש ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא
לראותם בלבד

De Weddenschap (Carry van Bruggen)	50
Chanoekaspelen (Raw Fischmann)	59

..... כדי להודות לשמך

Ma'oz Tsoer	65
Hebreeuwsch lied (Tschernichowski)	68
Oj Chanukah! (Oost Joodsch Volkslied)	70

..... על נסך

Het kruikje olie (Raw Kook)	71
---------------------------------------	----

..... ועל-ישועתך ועל-נפלאותיך :

De zin van de Chanoeka-geschiedenis	74
---	----

Bronvermelding: Tenach; Talmoed Bawli; Midrasj Rabba;
Kitsoer Sjoelchan Aroech; Taame haminhagiem, Lemberg 1913;
De boeken der Maccabeeën (Hebr. bew. v. A. Kahane); Zoth
Chanoeka (Bene Akiba, Tel-Aviv); Sefer hachanoeka, Tel-Aviv,
1938; E. Bickermann: Der Gott der Makkabaër; M. Narkiss:
Matbeoth Hajehoediem; Dubnow: Weltgeschichte
des jüdischen Volkes

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו
וצונו להדליק נר של חנכה :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה נסים
לאבותינו בימים ההם בזמן הזה :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהחיינו וקימנו
והגיענו לזמן הזה :

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, Die ons door Uw geboden geheiligd en geboden hebt het licht ter eere van Chanoeka aan te steken.

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, Die voor onze voorouders wonderen hebt gedaan in vroegere dagen op dit tijdstip.

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, Die ons hebt laten leven en ons hebt laten bestaan en ons dit tijdstip hebt laten bereiken.

Deze lichten steken wij aan
wegens de wonderen

en de reddingen

en de wonderdaden,

die Gij voor onze voor-
ouders [in vroegere dagen
op dit tijdstip *] hebt ver-
richt door middel van Uw
heilige priesters;

en gedurende alle acht
dagen van Chanoeka

zijn deze lichten heilig

en hebben wij niet het recht
ze te gebruiken, maar
mogen er slechts naar
kijken,

teneinde Uw naam te danken

voor Uw wonderen

en voor Uw hulp

en voor Uw wonderdaden.

הַנֵּרוֹת הָלָלוּ אֶנְחֵנוּ מִדְּלִיקוֹן
עַל הַנִּסִּים

וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת

וְעַל הַנִּפְלְאוֹת

שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ [* בְּיָמִים

הָהֵם בְּזֶמֶן הַזֶּה] עַל-יְדֵי

בְּהַנִּיךְ הַקֹּדְשִׁים

וְכָל-שְׁמֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה

הַנֵּרוֹת הָלָלוּ קָדֹשׁ

וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ

בָּהֶם אֶלָּא לְרְאוֹתָם בְּלִבָּר

כְּדֵי לְהוֹדוֹת לְשִׁמְךָ

עַל-נִסֶּיךָ

וְעַל-יְשׁוּעָתֶיךָ

וְעַל-נִפְלְאוֹתֶיךָ :

* [] Poolsche en Sefardische ritus.

Wanneer Gij de lichten aansteekt...

De Midrasj omtrent Chanoeka

„Spreek tot Aaron en zeg hem: Wanneer gij de lichten aansteekt zullen zij naar het midden van de menorah licht geven”. (Bemidbar 8).

In het voorafgaande wordt meegedeeld, dat alle stamvorsten offers gebracht hebben, behalve de stamvorst van Levie. En wie was dat? Aaron. Deze riep toen uit: Wee mij, misschien wil God mijnnentwille den stam Levie niet aannemen?

Toen zei God tot Mozes: Ga en zeg tot Aaron: vrees niet. Voor belangrijker zaken zijt ge voorbestemd. Daarom staat er: Spreek tot Aaron en zeg hem: Wanneer gij de lichten aansteekt...”

Het gebruik van de offers geldt slechts zoolang het Beth Hammikdosj bestaan zal, maar de lichten zullen eeuwig „naar het midden van de menorah licht geven”. En alle berachot, die Ik je gegeven heb om Mijn kinderen te zegenen, zullen nooit eindigen.

(Bemidbar Rabba 15,5).

Toen de twaalf stammen offers brachten bij de inwijding van het Misjkan, maar de stam Levie niet, zei God tot Mozes:

„Spreek tot Aaron en zeg hem: „Wanneer ge de lichten aansteekt”... Dat wil zeggen: Er is nog een ander soort Chanoeka, waarbij lichten aangestoken

worden en waarop ik door je zonen wonderen voor Jisraeel zal doen en een inwijding, die naar hen genoemd zal worden en dat is het Chanoeka der Has-moneeërs (חֲנֻכַּת בֵּית הַשְּׁמוֹנִי).

Daarom staat deze parsja naast die van de inwijding van het altaar. (חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ).

(Rabbenoe Nissiem)

Het woord נֵר in Tenach

כִּי נֵר מִצֻּוֹה וְתוֹרָה אֹר (משלי י כג)

Voor de eerste maal wordt het woord נֵר aangetroffen bij den bouw van het מִשְׁכָּן, het Heiligdom der Joden in de woestijn.

Aan den gouden luchter bevinden zich zeven armen, aan wier uiteinde zeven gouden lampen (נִירוֹת) branden. (Sjemot 25, v. 37). Deze olielampen waren los van de eigenlijke menorah en werden er slechts opgezet als ze aangestoken zouden worden. Dit verklaart dan ook de uitdrukking לְהַעֲלוֹת אֶת הַנִּירוֹת (de lampen erop zetten), die voor het aansteken der menorah steeds weer gebruikt wordt. De lampen waren met de fijnste olijfolie (שֶׁמֶן זַיִת זָךְ) gevuld, die den naam „verlichtingsolie” (שֶׁמֶן הַמְּאֹר) droeg. De menorah werd aangestoken in de avondschemering (בֵּין הָעֶרְבַּיִם). Het aansteken ging altijd vooraf aan het brengen der offers. Dat was ook de eerste heilige handeling in het nieuwgebouwde heiligdom. (Het

woord נֵר wordt in totaal vijftien maal in de Thora gebruikt).

Na de tijden der omzwerving in de woestijn hooren wij langen tijd niets meer van de verlichting van het heiligdom. Pas bij het vermelden van het heiligdom in SjiJo (Samuel I 3, v. 3) wordt de menora genoemd, n.l. met den naam נֵר אֱלֹהִים „het licht Gods”.

Als Salomo den Tempel bouwt, maakt hij de geheele inrichting, waarbij ook de נֵרוֹת volgens de opgave, die hij van David gekregen heeft. (Diwre Hajamiam I, 28, v. 15; II 4, v. 20).

Langen tijd blijft de Tempel onder de opvolgers van Salomo gesloten en blijven de lichten gedooft. Het volk wendt zich tot den afgodendienst.

Toen echter Chiskijahoe aan de regeering kwam, werd de Tempel gereinigd van den afgodendienst en weer ingewijd. „Want”, zegt de koning, „onze voorvaderen hebben verraad gepleegd en dat gedaan, wat slecht is in de oogen van God... Ook hebben zij de poorten van het heiligdom gesloten, de lichten gedooft en reukwerk noch offers gebracht in het Heiligdom voor den God van Jisraeel”. (Diwre Hajamiam II 29, v. 7).

Bij de eerste verwoesting van Jeruzalem bracht men alle voorwerpen uit den Tempel „de groote zoo wel als de kleine”, naar Babylon.

De voorbereiding voor den terugkeer uit de Babylonische ballingschap vond plaats. Daar ziet de profeet Zecharja in een nachtelijk visioen de gouden menora van den Tempel met de zeven נֵרוֹת. Waren deze vroeger heilig, zooals alle andere voorwerpen

uit den Tempel, — hier groeit hun beteekenis uit in het symbolische:

„Wat beteekent dit, o Heer?”

„Ge weet het toch zelf wat dit beteekent!”

„Neen, o Heer!”

„Dit is Gods woord tot Zeroebawel: Niet door legermacht en niet door kracht, maar door Mijn geest!, zoo spreekt de Eeuwige”.

Zoo zien wij, dat het woord נ in de *concrete* beteekenis bijna uitsluitend de heilige lampen van de menora beteekent. Slechts zelden vinden wij het in profanen zin gebruikt. (Tsephania 1, v. 12; Jere-mia 25, v. 10).

In de Ketoebiem (n.l. bijna uitsluitend in de psalmen, in de spreken van Salomo en in het boek Job) wordt het woord נ ook *figuurlijk* gebruikt. Hier heeft het dikwijls de beteekenis van: leven, levensvreugde, geluk, redding.

Zoo zingt David na zijn redding van Saul:

„Want Gij ontsteekt mijn licht, — de Eeuwige, mijn God verlicht mijn duisternis. (Psalm 18, v. 29).

Of zooals het parallel in Samuel II 22, v. 29 gezegd wordt:

„Want Gij, o God, zijt mijn licht”.

En Job denkt in weemoed aan gelukkige dagen van weleer: „Toen Zijn licht over mijn hoofd straalde...” (Job 29, v. 3).

En als het den mensch slecht gaat, dan is de lamp, het licht „gedoofd”.

„De lamp van de overtreders moge gedoofd worden”, wenscht de spreukendichter (Spreken 13, v. 9) en met dezelfde uitdrukking ook Job (21, v. 17).

Zoo verheft zich de beteekenis van het woord נֵר van zijn concreten zin als lamp in het Heiligdom en als profaan licht tot de abstractie van licht Gods, dat boven de gelukkigen straalt, den booswicht echter uitdooft.

Maar van alle materie bevrijd en daardoor tot het mooiste en hoogste, als Gods woord zelf, vinden wij het in de woorden:

„Want het gebod is een lamp, de Thora een licht”. (Spreuken 6, v. 23) en:

„Uw woord is een lamp voor mijn voeten

En licht voor mijn weg.

Ik zweer het en houd in stand

Uw rechtvaardig gebod te volgen”. (Psalm 119, v. 105).

De antieke Menora

Jente Simchowitz heeft het moeilijk. Ze heeft negen kinderen, de oudste Gittele is zeventien jaar en de jongste Mendele drie. Behalve de huishouding, moet zij ook nog de zaken drijven en wat voor hulp heeft ze? Bij anderen zou een meisje van zeventien al het geheele huishouden doen, maar Gittele is 'n nietsnut, altijd eruit lopen en voor geen rede vatbaar. En haar man Jankele dan? Die zit wel altijd met de gemore voor zich, maar leren doet-ie niet eens! Die sjmoest met vrienden, hoort uit, roddelt en als hij een paar centen heeft, drinkt-ie. Gelukkig, dat hij nooit precies op de hoogte van de zaken is, zodoende kan ze achter zijn rug nog wel eens een paar gulden weg-moffelen in een ouwe kous.

De eenige afleiding, die Jente heeft, is zichzelf

beklagen. Ze vervloekt dan de minuut, dat ze op de wereld gekomen is, scheldt tegen Gittelle, als die tenminste thuis is. De kinderen zijn hieraan al gewoon en Mosjele en Awrom staken hiervoor niet eens hun vechtpartij.

Maar vandaag is er geen ruzie. Er is een brief gekomen uit Warschau en daarin staat, dat oom Feiwel, een broer van Jankele, uit Amerika, voor eenige dagen naar Warschau is gekomen en dat hij van deze gelegenheid gebruik wil maken om zijn familie, die hij nu al in geen twintig jaar gezien heeft, in Klowisk te bezoeken.

Dat is een gebeurtenis. De kinderen kennen oom Feiwel natuurlijk niet. Er is wel eens over hem gesproken, een enkele keer maar, Jankele en Jente hebben elkaar dan aangekeken en gauw een ander onderwerp aangeroord. Maar nu zal oom Feiwel zelf komen. Jankele is onrustig. Hoe zal hij eruit zien, wat zal hij tegen hem zeggen?

Feiwel, zijn jongste broer..., ja, die zaak was destijds niet mooi..., die heeft eigenlijk niet gedeugd. In het cheder al interesseerde hij zich meer voor het verhandelen van verroeste mesjes, kleurige brillen en stukjes potlood, van onbestemde afkomst, dan voor het chomesj.

Op een dag verscheen hij tot aller schrik met een opengeknoopte kaftan, waaronder het ééns witte hemd, te zien kwam. Een groene das, gemaakt van een stuk afgeknipt sjabbossschort van moeder Leitsje zaliger, voltooide zijn kleeding. Toen werd hij voor de eerste maal van het cheder naar huis gestuurd en sinds dien dag kwam dit regelmatig voor. Vader, de ouwe Zalmen, olewhasjolem, bemerkte, dat Feiwels pijes

van tijd tot tijd een klein stukje korter werden en een stukje papier in het tefillienzakje gelegd, bleef daar dagenlang liggen. Toen gebeurde iets verschrikkelijks. Berl, de gabbe, had Vrijdagnacht gedroomd, dat het bovenkamertje van het Beis Hamidrassj, waar nooit iemand kwam en waar de „sjeimesbak” geplaatst was, in brand stond. Sjabbosochtend, daaropvolgend, bij Sjagries, was Berl voor een moment naar boven gegaan om zijn onrustig gevoel te kalmeeren. Hij deed de deur open en... twee passen van hem verwijderd, stond Feiwelel met een brandende sigaret in zijn mond. Dat was destijds een groote opschudding in Klowisk en de ouwe Zalmen heeft het een groote knak gegeven. Dank zij de hulp van de ouwe oom Itsek, is hij toen naar Amerika gepatterd en nadien hebben ze niets meer van hem gehoord.

En nu komt Feiwelel hem vanavond bezoeken! Vanavond, nog wel de eerste avond Chanoeko. Misschien is het wel goed ook, misschien een nes van Kodesj-borochoe. Want anders was er zeker ruzie gekomen. Gittele had namelijk al gezegd, dat ze vanavond niet thuis zou blijven, de eerste avond Chanoeko, maar naar de vereeniging zou gaan. Die verschwartste vereeniging! Daar was al zooveel over te doen geweest. „Maccabi” heette die en als Gittele ervan naar huis kwam, was ze steeds opgewonden, kijfde met hem en Jente, en zei dingen, die hij voor geen geld aan een ander zou durven vertellen. Gisteren nog. Toen het wonder van het kruikje olie ter sprake kwam, had ze ironisch geglimlacht, zij, een dochter van Jankele Simchowitz. Ze sprak toen over Juda Maccabeeër, de vrijheidsheld en over Palestina, waar zij een nieuwe staat zouden vestigen. Narrisjkat, evenals alle andere

dingen, die ze beweerde. Ja, zelfs noemde ze zich tegenover haar vrienden Towa, alsof Gittele, de naam, die haar ouders haar gegeven hadden, niet mooi genoeg was. Enfin, nu zou ze tenminste thuis blijven.

De kinderen krijgen allen hun Sjabboskleeren en Jankele doet zijn Sjabboskaftan aan.

Even voor „nacht” komt oom Feiwei binnen. Glad geschoren, met een prachtig pak aan en een dasspeld met, Jankele ziet het direct, een echte steen.

„Hallo Jankele, my boy, hoe gaat het?” begroet Feiwei hem opgewekt, „well, zijn dat de kinders, onbesjrieje!”

Jankele is even beduusd van de chique verschijning, maar begroet Feiwei toch hartelijk, 't is immers zijn bloedeigen broer. En dan is het tijd voor ontzinden.

Jankele zegt zangerig en met een lichte beving in zijn stem, de berogous. Onderwijl bekijkt Feiwei de armelijke kamer, met het oude meubilair.

Aan tafel, ze eten extra borsjt (roode bietensiep) en latkes (aardappelkoekjes), vertelt oom Feiwei van Amerika. Hij schijnt er nogal bovenop te zijn, is er een bekend antiquair; op zijn naamkaartje staat het: Philip Simer, antique dealer. Overal is hij geweest in de wereld en hij vertelt hiervan, hij voert Jankele en zijn huisgezin mee naar mooie, groote steden, naar een wereld, die ze in 't geheel niet kennen.

Plotseling, midden in het verhaal, stokt hij even, zijn oogen zijn op de menora gericht. Wat is dat? Maar dit is toch een antieke menora, een prachtstuk, een juweel! Daar heeft hij vroeger nooit op gelet, maar toen was hij ook nog niet in het vak.

Philip Simes spreekt rustig verder. Innerlijk geheel onder den indruk van zijn belangrijke ontdekking,

is hij zakenman genoeg, dit voor de anderen te verzwijgen. Dergelijke situaties heeft hij al zoo vaak meegemaakt, hieraan is het meest te verdienen.

Na het eten wordt een der groote koffers van oom Feiwel uitgepakt en komen de cadeautjes te voorschijn. Jankele krijgt een nieuwe kaftan, Jente een mooi schort, en de kinderen, oom Feiwel is even verlegen, ja hij wist heusch niet hoeveel er waren en daarom heeft hij gedacht, dat hij ze maar geld zal geven. Ze krijgen ieder een gulden en hiermede heeft hij het hart van allen veroverd. Van allen, behalve van Gittele, want die heeft wantrouwend naar de mooie verhalen geluisterd en haar is de plotselinge blik op de menora niet ontgaan.

Oom Feiwel zal één dag in Klowisk blijven en is voor de nacht uitbesteed bij Slojme Piepener. Er is in het kleine dorpje geen hôtél en Slojme heeft na het zesde glas snaps toegestemd om voor dien eene avond zijn bed af te staan. Natuurlijk is het toch behelpen en voor een zoo fijne meneer als Philip Simes geen stand, maar deze blijkt zich best te kunnen schikken.

Jankele brengt Feiwel naar de woning van Slojme, twee straten verder. Onderweg zegt Feiwel zoo terloops: „Jankele, als ik morgen, God zal het weten voor hoe lang weer naar Amerika ga, had ik toch graag een aandenken gehad aan het ouderlijk huis”.

Jankele is verrast. Ja, hij wist het ook wel, Feiwel was nooit hem en zijn familie heelemaal vergeten.

„Ach”, vervolgt Feiwel, „het hoeft maar een klein aandenken te zijn, bijvoorbeeld de menora”.

Jankele schrikt. De menora is een oud familiestuk, daar is hij gehecht aan en tenslotte... is en blijft

Feiweel een posje. Feiweel merkt de aarzelend.

„'t Is als aandenken aan vader olewhasjolem, en aan jou. Enfin, zeg het me morgen maar”.

Jankele kan dien nacht niet slapen. Hij denkt en denkt, tot hij meent een oplossing te hebben gevonden.

Den volgenden morgen zegt hij, als hij met Feiweel een snaps drinkt, dat hij hem graag de menora wil geven, maar, dat Feiweel vandaag weer vertrekt en dat hij de menora nog zeven avonden moet gebruiken. „Je kunt hem dus onmogelijk meenemen, zoek maar iets anders uit”.

Feiweel laat nog eens inschenken en zegt dan plotseling: „Ja, dat begrijp ik, maar dat is niets, ik heb toch geen haast; dan blijf ik over heel Chanoeko hier. Bovendien krijg je van mij een echte *mooie* menora”.

Jankele voelt den strijd verloren. Hij maakt nog tegenwerpingen, zegt, dat Feiweel toch geen week kan blijven, dat Slojme hem geen onderdak meer zal verleen, maar deze tegenstand is hopeloos. Slojme is plotseling bereid, Feiweel nog een week in zijn bed te laten slapen en Feiweel zegt graag nog bij zijn familie te blijven.

Thuis vinden ze de geschiedenis wel een beetje geheimzinnig. Gittlele zegt, dat de menora misschien wel een groote waarde bezit en wil naar Warschau om zich hiervan te overtuigen. Maar Jankele vertrouwt zijn broer Feiweel en wil zich niet door zoo'n narrente laten raden. En 's avonds vertelt oom Feiweel weer en tracteert het huisgezin en geeft Chanoekogeld aan de kinderen.

Zoo brengt Philip Simes Chanoeko in het kleine dorpje Klowisk door. Hij is het eten niet gewend, slaapt slecht en vermagerd zichtbaar. En de laatste

dag Chanoeko, 's ochtends vroeg, vertrekt hij, met de menora van Jankele. Allen doen hem uitgeleide. Hij wuift ze toe en zij wuiven terug, tot er niets meer van hem te zien is.

Na drie maanden komt een brief van oom Philip uit Amerika. Hij schrijft, dat hij een prachtige reis heeft gehad en nog steeds denkt aan de heerlijke dagen in Klowisk. Hij hoopt, dat ook hen allen het goed gaat en stuurt nog een presentje... een briefje van 100 dollars.

Jankele en Jente en alle kinderen staan verstomd. Honderd dollars, een vermogen! Zij vallen elkaar om de hals en huilen van geluk. En dan inviteert Jankele zijn vrienden om snaps te drinken. Ze drinken en drinken en Jankele wordt steeds vroolijker. De kinderen krijgen allen een gulden en weten nog niet, wat ze ervoor koopen zullen. En dien avond is er vreugde in het huis van Jankele en Jente. Ze eten lekag (honingkoek) en drinken rozijnenwijn. En Jankele vertelt van het wonder en van de weldaden van zijn broer.

En als ze 's nachts naar bed gaan, danken ze God, omdat Hij zich weer over Feiweel, de goeie Feiweel, ontfermd heeft.

Maar Gittele, de narrente, heeft gehuild.

(Naar een motief van Perets)

De Dieniem van het ontsteken van het licht

1. Alle soorten olie zijn geschikt voor het neir Chanoeka, toch is het een bijzondere mitswa olijfolie te gebruiken, overeenkomstig het wonder in den Tempel, dat eveneens met olijfolie geschied is. Ook zijn waskaarsen geoorloofd, het mogen echter geen gevlochten kaarsen zijn.

Pitten kunnen van ieder soort materiaal gemaakt worden, maar katoenen hebben de voorkeur. Men behoeft niet iederen avond nieuwe pitten te nemen, de op de vorige avonden gebruikte zijn ruimschoots voldoende.

2. Een in onze landen wijd verspreid gebruik is, dat ieder lid van de familie de menorah aansteekt. En wel: men steekt den eersten avond één licht aan, iederen volgende avond één licht meer; dus den laatsten avond acht lichten. De verschillende menorot moeten op aparte plaatsen staan.

3. Eigenlijk zou men de menorah bij de deur, die naar de straat leidt, moeten zetten, zooals dit ook ten tijde van den Talmoed gebruikelijk was.

Maar in onzen tijd zet men de menorah voor het raam dat op straat uitziet of in de omgeving van de deur.

4. De lichten moeten op een rij staan. Het eene

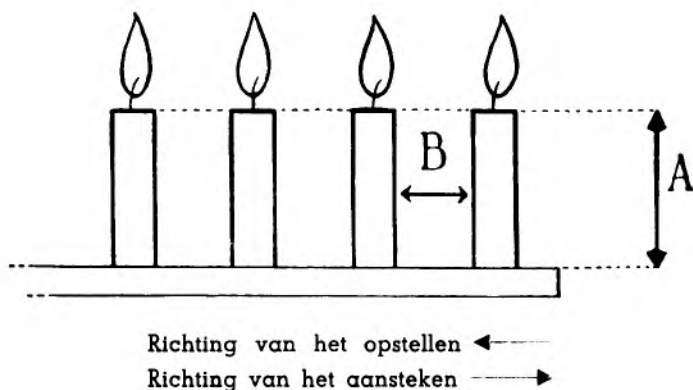
licht mag niet hooger geplaatst zijn dan het andere. Tusschen de lichten moet voldoende afstand zijn, opdat zij niet tezamen als één vlam zullen worden gezien. Waskaarsen moeten zoo ver van elkaar staan, dat ze elkaar niet door de hitte der vlammen doen smelten.

(Plaatsing der
lichten ongelijk)

(Plaatsing der
lichten gelijk)

5. De volgorde van het aansteken volgens onze minhag is: Op den eersten avond steekt men het eerste licht rechts aan, op den tweeden voegt men er een tweede licht aan toe, links van het eerste enz. Maar men begint dat licht aan te steken, dat er nieuw bij komt.

Hoogte A moet overal gelijk zijn. De lichten moeten minstens een half uur branden. Afstand B. moet voldoende zijn. (Zie punt 4).

6. De tijd om aan te steken is met nacht (Tset Hakochoawiem), niet later! Tusschen het aanbreken van nacht en het aansteken is iedere bezigheid verboden, zelfs „lernen”. Maar men moet eerst maäriew zeggen.

Vóór het aansteken verzamelt men de geheele familie om de menora.

7. De kaarshouders (oliebakjes) moeten in een toestand zijn, welke zich leent voor direct gebruik, voor het aansteken der menora. In geen geval mogen ze er brandend opgezet worden. Zijn zij per ongeluk door den wind gedoofd, dan steekt men ze nog eens aan (maar zonder een nieuwe beracha te zeggen).

De lichten mogen alleen maar met behulp van een ander licht (sjammasj) aangestoken worden. Men kan welk ander licht ook daarvoor gebruiken. Men mag echter het eene licht van de menorah niet met het andere aansteken.

8. Gedurende den minimum brandtijd der lichten, mag men hun licht niet gebruiken.

De „sjammasj” moet zoo geplaatst worden, dat hij duidelijk van de eigenlijke lichten der menorah afgescheiden is. Het is gebruikelijk om hem iets hooger te zetten, dan de andere lichten.

9. Ook de vrouwen zijn verplicht Chanoekalichten aan te steken, omdat ook zij aan het wonder hebben deelgenomen.

10. De volgorde der berachot is de eerste avond:

- I להדליק נר
- II ישעשה נסים
- III שהחינו

De volgende avonden laat men שהחינו weg. Na het zeggen der berachot steekt men het eerste licht aan en terwijl men de andere aansteekt zegt men הנרות הללו.

(Naar Kitsoer Sjoelchan Aroech)

Waarom lichten?

1. *Het wonder van het licht.* (Talmoed Sabbat, 21b, zie pag. 46).

2. Flavius Josephus, Joodsche Oudheden 12,7:

Dit feest vieren wij sedert dien tijd tot op den huidige dag en noemen het, het feest der lichten, omdat, naar ik geloof, de vrije uitoefening van ons geloof ons onverwacht, *als een lichtstraal*, gegeven is.

3. *Het licht der Thora.*

Rabbi Sjneöer Salman uit Liadi:

Voor het Chanoekafeest heeft men als centrale gedachte het wonder van het licht, iets abstracts, aangenomen, geheel anders dan bij andere feesten.

Zoo staat de matza in het middelpunt van het Pesachfeest, ter herinnering aan de lichamelijke verdrukking in Egypte (met leem en tichelsteen).

Het Poeriemfeest wordt ook genoemd: „Dagen van maaltijden en vreugde”, ter herinnering aan het gevaar van leven en vermogen der Joden, dat zij echter ontliepen (Haman wilde „vernietigen en verslaan... en hun vermogen plunderen”).

Anders is het met het Chanoekafeest. De Joden waren immers in dien tijd op eigen grond gevestigd! Zij waren dus niet in galoet!

Maar in galoet was de Thora: „Om ze te laten vergeten Uw Thora, en om ze van de wetten, die Gij gewild hebt, te ontvreemden”. (Zie al hanissiem).

Daarom zag men in het licht het hoofdmotief voor dit feest. Want *licht is Thora*. Zooals er geschreven staat:

„Want het gebod is een lamp en de Thora een licht”. (Spreuken 6,23).

... על הנסים ...

על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות
ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה :
בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול השמוני ובניו
בשעמדרה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל
להשפיתם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך : ואתה
ברחמך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את־ריבם
הנת את־דינם, נקמת את־נקמתם, מסרת גבורים ביד
חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים,
ורשעים ביד צדיקים, וזרים ביד עוסקי תורתך, ולך
עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית
תשועה גדולה, ופרקן כהיום הזה : ואחר כן באו
בניך לדביר ביתך, ופנו את־היכלך, וטהרו את־מקדשך,
והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעי שמונת ימי חנכה
אלה, להודות ולהלל לשמך הגדול :

Voor de wonderen en de verlossing en de machtige
daden en de reddingen en de krijgsverrichtingen, die
Gij voor onze voorouders verricht hebt in vroegere
dagen op dit tijdstip [danken wij U].

In de dagen van Matitjahoe, den zoon van den Hoogepriester Jochanan, den Hasmoneeër, en zijn zonen, toen de boosaardige Grieksche regeering opstond tegen Uw volk Jisraeel om hen Uw Thora te doen vergeten, en hen af te brengen van de wetten van Uw wil [geschiedde dit alles]. Maar Gij stond hen in Uw groote barmhartigheid bij in hun strijd, Gij kwam op voor hun recht, Gij nam wraak voor hen; Gij leverde helden over in de macht van zwakken, velen in de macht van weinigen, onreinen in de macht van reinen, booswichten in de macht van braven en moedwilligen in de macht van hen, die zich bezig hielden met Uw Thora! Gij maakte U zelf een grooten en heiligen naam in Uw wereld, en voor Uw volk Jisraeel bracht Gij groote hulp en verlossing tot op den huidigen dag! En daarna kwamen Uw zonen in het binnenste van Uw huis, en ruimden [het verontreinigde] weg uit Uw paleis en reinigden Uw tempel en ontstaken lichten in de voorhoven van Uw heilighdom en stelden deze acht dagen van Chanoeka vast om Uw grooten naam te danken en te prijzen!

... וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלְאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבוֹתֵינוּ ...

De geschiedenis in tabelvorm

I. In de schaduw van het Perzische Rijk

- 536 De eerste steen voor den Tweeden Joodschen Tempel wordt gelegd.
- 516 De Tempel wordt door Zeroebawel ingewijd.
- 500—420 Ezra en Nechemja reorganiseeren den Joodschen Staat en zijn grondwet.
- 420—332 Niets naders bekend omtrent de toestanden in Palestina.

II. Onder Grieksche heerschappij

- 332 Alexander de Groote overwint de Perzen en trekt Palestina binnen. Begin van de Hellenistische assimilatie.
- 323 Alexander sterft. Zijn opvolgers (Diadochen) verdeelen het wereldrijk.
- 301 Palestina komt — evenals Egypte — onder de heerschappij der Ptolemaeën-dynastie. Syrië, Babylonië en Perzië beheerscht door de Seleuciden.
- 198 De Seleucide Antiochus III overwint Ptolemaeus V Epiphanes en verovert Palestina. De Hellenistische assimilatie neemt sterk toe.
- 175 Antiochus IV Epiphanes neemt de regeering over.
- 174 Antiochus benoemt den Hellenistisch gezinden Jason (Josua) tot hogepriester.
- 171 De extreme Hellenist Menelaos wordt hogepriester.

- 168 Antiochus moet ten gevolge van de Romeinsche dwang zijn legers, waarmee hij Egypte was binnengevallen, terugtrekken en wreekt zich hiervoor door een bloedbad onder de Joden in Palestina aan te richten.
Een Syrische militaire bezetting in Jeruzalem. (Akra).
De gewelddadige poging tot verhellenseering in religieus opzicht volgt op de vreedzame, die de cultuur betrof. (Sjabbatrust, besnijdenis, Thorastudie en spijswetten bij doodstraf verboden; een altaar voor Zeus wordt op 25 Kislew in den Tempel te Jeruzalem opgericht).
Channa en haar zeven kinderen weigeren de Joodsche religie ontrouw te worden en worden gedood.
- 167 De priester Matitjahoe ben Jochanan uit het geslacht der Hasmoneeërs in Modeïn (tusschen Jeruzalem en Jaffa) organiseert met zijn vijf zonen — Jochanan, Simon, Juda, Jonathan en Eleazar — den gewapenden tegenstand. De „Chassidiem”, een streng religieuze en nationale groep, sluiten zich bij Matitjahoe aan. Guerilla-oorlog.
- 166 Matitjahoe sterft. Juda — bijnaam: Maccabi — neemt de leiding van den militairen opstand over.
Eerste veldslag tegen de Syrische troepen onder bevel van Apollonius. De Joden zegevieren. Apollonius sneuvelt.
Tweede veldslag bij Beth Choron (ten Noord-Westen van Jeruzalem) De Joden verslaan een numeriek sterker leger, dat vlucht. Juda ver-

zamelt zijn leger in Mitspa. Plechtige godsdienstoefening vóór den beslissenden slag.

Derde veldslag bij Emmaus (dicht bij Jeruzalem). De Syrische troepen onder Gorgias vernietigend verslagen en het legerkamp bezet.

- 165 De Joodsche troepen bezetten Jeruzalem (met uitzondering van den berg Akra). De Tempel wordt gereinigd, het ontwijde altaar vernietigd en door een ander vervangen.

25 Kislew: Inwijding van den Tempel. Acht-daagsch feest.

Het wonder van de olie: een klein kruikje met olie blijkt voldoende om de Menora acht dagen te laten branden.

- 164 De Joden in Gallilea en Transjordanië worden door de Maccabeeërs beschermd tegen de Grieken, Ammonieten en Arabieren en geëvacueerd naar de omgeving van Jeruzalem.

Antiochus IV sterft. Rijksregent Philippus. (Antiochus V nog minderjarig). Stadhouder Lysias in Antiochia besluit den opstand definitief te onderdrukken.

- 163 Juda belegert de Syrische bezetting op den Akra, nadat hij den tegenoverliggenden Tempelberg versterkt heeft.

Vierde veldslag bij Beth Sacharia (zuidelijk van Jeruzalem) tegen Lysias. De Syriërs maken gebruik van het tanksysteem. (Olifanten). De Joden wijken ondanks groote dapperheid voor de meerderheid.

Vrede: De Joden verkrijgen autonomie onder Syrische opperheerschappij. Menelaos, die zich

- bij het Syrische leger bevond, wordt ter dood gebracht.
- 162 Lysias wordt ten val gebracht. Demetrius I Soter wordt koning van het Syrische Rijk. Bloedige partijstrijd tusschen de Hasmoneeërs en de Hellenisten, waartoe het geslacht der hoogepriesters (uit de familie Zadok) behoort. Demetrius bemoeit zich ermee en benoemt den Hellenist Alkimos (Jojakiem) uit de familie der Zadokieden, tot hoogepriester. (Met het hoogepriesterschap is sedert den bouw van den Tweeden Tempel de wereldlijke macht verbonden).
- 161 Alkimos roept de hulp in van Demetrius tegen Juda Maccabi.
13 Adar: Vijfde veldslag van Juda. Glorierijke overwinning op het Syrische leger (aanvoerder Nikanor) bij Beth Choron. Gedenkdag („Dag van Nikanor”).
Juda sluit met Rome een „wederzijdsch bijstandspact” tegen Syrië.
- 160 Ondanks dit pact vallen de Syriërs aan (onder den veldheer Bacchides) en vernietigen het kleine Joodsche leger. Juda Maccabi sneuvelt (bij Eleasa).
Het land snakt naar rust, nadat de geloofsvervolgingen opgehouden hebben. Steeds duidelijker worden de plannen der Hasmoneeërs:
Politieke zelfstandigheid van Palestina.
De partij der Zadokieden en Hellenisten is slechts geïnteresseerd bij de vrijheid van godsdienst.
- 159 De Hellenistische hoogepriester Alkimos sterft.

Guerilla-oorlog der Hasmoneeërs tegen de Syriërs.

- 157 Tweede Syrisch-Joodsche vrede. De Hasmoneeërs erkennen de opperheerschappij der Syriërs.

Syrië verplicht zich buiten de interne Joodsche aangelegenheden te blijven.

Leider der Hasmoneeërp partij is Jonathan, broeder van Juda. De invloed der Hasmoneeërs, die geruimen tijd verflauwd was, neemt weer toe. (Zetel in Michmas, noordelijk van Jeruzalem).

- 153 Troonstrijd in Syrië. (Alexander Balas contra Demetrius I). Syrische troepen trekken weg uit Palestina.

- 152 Door het voeren van een juiste politiek ten opzichte van de beide troonpretendenten verkrijgt Jonathan de waardigheid van hoogepriester en trekt Jeruzalem binnen.

- 152—143 De Syrische troonstrijd duurt voort. Jonathan maakt hiervan gebruik om Judea van de Syrische bezettingstroepen te bevrijden.

- 143 Jonathan valt door sluipmoord. Zijn broeder Simon volgt hem op.

- 142 Judea wordt uit dank voor de verleende militaire hulp in den troonstrijd (ten behoeve van Demetrius II) onafhankelijk van Syrië.

- 140 Simon wordt hoogepriester en Nassi (wereldlijk heerscher) over Judea.

Deze beide ambten worden erfelijk verklaard voor de Hasmoneeërfamilie.

De dynastie der Zadokieden heeft haar rol beëindigd.

(Data naar Dubnow)

Pharizeeërs en Saduceeërs

Hiermede is de rol der Hasmoneeërs als geestelijke leiders in den strijd om de vernieuwing van den Joodschen staat beëindigd.

Van nu af aan zijn zij een monarchen-dynastie, die wel strijdt voor de veiligheid en de uitbreiding van den staat, maar boven de strijdende partijen in het Jodendom staat en nu eens de eene, dan weer de andere ondersteunt, naar gelang van de opportuniteit.

De beide partijen zijn:

1. de partij der Hellenisten (eerst de hoogepriesterdynastie der Zadokieden, later de *Saduceeërs*, in werkelijkheid de beter gesitueerden en de beambten);

2. de „conservatieve” volkspartij (eerst de Maccabeeërs en de „Chassidiem”, later de *Pharizeeërs*; in wezen de breede laag der „gewone” bevolking en de voor het grootste deel hieruit voortgekomen geleerden).

Beide partijen wisselen herhaalde malen van opvatting ten opzichte van den staat en zijn machthebbers, zonder evenwel hun grondprincipes ontrouw te worden.

Als bijvoorbeeld in het begin van den vrijheidstrijd der Maccabeeërs de materiele toestand — naast de religieuse — in het land volkomen onhoudbaar is geworden (onder Antiochus Epiphanes), staan eerst de lagere volksklassen, later echter ook de beter gesitueerden aan de zijde der opstandelingen. Kortens later — nog onder Juda Maccabi — na het intreden van tolerantie op religieus gebied, gaan hun wegen uiteen. De Hellenisten zijn voor de Syrische

opperheerschappij (betere handelsmogelijkheden!), de volkspartij is innerlijk verdeeld (geen gelijke interesse) en voor het grootste deel onverschillig. Het gevolg is, dat Juda Maccabi in zijn laatsten veldslag slechts 800 soldaten ter beschikking heeft tegenover 10.000 Syriërs; hij sterft den heldendood.

Jonathan strijdt verder, maar wordt door het grootste deel van het volk als verstoorder van de rust en orde aangezien.

Zoodra de staat zich onder Simon echter begint te consolideeren, verandert het beeld volkomen:

De Joodsche staat, door de Volkspartij bevochten, wordt het eigendom van de bovenste volkslagen, die zich aanvankelijk tegen de zelfstandigheid te weer gesteld hebben. (Vergelijk de ontwikkeling der Fransche revolutie).

Maar de schijn van een democratische staatsinstelling wordt zoo lang mogelijk in leven gehouden. (Synhedrion; op de munten staat b.v. „Jochanan de Hoogepriester en de gemeenschap der Joden“.)

Later breken dikwijls bloedige vijandelijkheden tusschen de Hasmoneeërs en het volk uit; en zelfs korten tijd voor den ondergang van Jeruzalem staan de Pharizeeërs afwijzend tegen de koppeling van het lot van het Jodendom aan den staat en het Heiligdom. (Jochanan ben Zakkai; maar ook de Eseeërs).

Om de religieuze verschillen te karakteriseeren dient het volgende:

Saduceeërs: innerlijk sedert lang vervreemd van den *geest* der Thora, uiterlijk de *woordelijke tekst* van de Schrift uiterst nauwgezet volgend.

Pharizeeërs: verdere scheppende ontwikkeling der religieuze vormen op grond van oeroude schriftelijke

en mondelinge traditie (die echter slechts geest, principe en richting aangeven).

Een Grabschrift

פ"נ

Hier zijn begraven
Een verheven grijsaard,
Een oude vrouw
En haar zeven kinderen
Door het geweld van den tyran
Die het land der Joden
 vernietigen wilde.
Doch zij redden het volk,
Doordat zij hun oogen tot
 God richtten
En de kwellingen verdroegen,
 tot zij stierven.

Een imaginair grabschrift voor Channa en haar zeven kinderen, die liever den marteldood stierven, dan dat zij afgoden dienden. (IV Maccabeeën 17).

Daniël en de Maccabeeërs

waren natuurlijk geen tijdgenooten. Daniël leefde immers ten tijde van de Babylonische ballingschap. Maar een zijner profetieën wordt sedert oude tijden beschouwd als betrekking hebbend op den Maccabeeëntijd. (Eerst door Porphyrius, $\pm$ 300 na. Eveneens door Rasjje, Ibn Ezra en vele anderen).

Ook de moderne historici zijn deze meening toegedaan. De meesten nemen echter aan, dat dat deel in het boek Daniël, dat overeenstemt met de gebeurtenissen, door een tijdgenoot geschreven is. De rest echter is profetie. Desondanks is „de ontcijfering der profetie van Daniël slechts wat de hoofdpunten betreft zeker. Vele details blijven nog altijd duister”. (Bickermann). Wij hebben hier dus met een soort van „historische midrasj” te doen.

Het boek Daniël en zijn historische Midrasj

Hoofdst. 11. Vers 28. 28.

En hij zal in zijn land terugkeeren met een groot vermogen en zijn hart zal tegen den heiligen bond zijn. Hij zal het doen en in zijn land terugkeeren.

En hij zal in zijn land terugkeeren: Om te vervullen, wat geschreven staat in het eerste Maccabeeënboek (1,20): „En Antiochus keerde terug, nadat hij Egypte verslagen had en trok op tegen Jisraël en Jeruzalem met een groot leger”.

Met een groot vermogen: Zooals geschreven is: „En hij veroverde de versterkte steden in het land Egypte en hij nam de buit van dit land”. (I Maccabeeën 1,19).

Tegen den heiligen bond: Dat is de Tempel, dien hij plunderde.
en in zijn land terugkeeren: Want er is gezegd: „En toen hij alles

genomen had, keerde hij terug in zijn land, versloeg velen en sprak trots.

(I Maccabeeën 1,24)

Vers 29.

Op een bepaalden tijd zal hij nog eens naar het Zuiden komen, maar de laatste maal zal niet als de eerste maal zijn.

29.

Op een bepaalden tijd: Na twee jaren.

Vers 30.

En er zullen tegen hem schepen uit Kittim komen en hij wordt bedroefd, keert terug en raast tegen den heiligen bond en doet het en keert terug en zal letten op de afvalligen van den heiligen bond.

30.

En er zullen tegen hem schepen uit Kittim komen: Dat zijn de Romeinen, die den Syriërs vijandig gezind waren. En zoo staat er ook in Bemidbar (24, v. 24): „En schepen der Kittim en zij zullen Asjoer pijnigen en zij zullen Ewer pijnigen”.

Keert terug: naar Syrië, *en raast tegen den heiligen bond:* Zooals geschreven staat (I Maccabeeën 1, v. 29 e.v.): Na twee jaren zond de koning Apollonius naar de steden van Judea en deze kwam met een groot leger naar Jeruzalem. En hij sprak bedriegelijk tot hen woorden van vrede en zij geloofden hem. Plotseeling overviel hij de stad en vernietigde groote deelen van het volk Jisraeel. En nam de buit van de stad, verbrandde en vernielde de huizen en de muren rondom de stad. En zij namen vrouwen en kinderen gevangen en het vee roofden ze”.

En zal letten op de afvalligen: Hij zal hen eeren.

Vers 31.

En de door hem gezaaide machten zullen opstaan en het heiligdom en de vesting ontwijden, zullen het voortdurende offer afschaffen en de gruwel der verwoesting daarvoor in de plaats stellen.

31.

En de door hem gezaaide machten: dat is de militaire bezetting. Zooals er geschreven staat (I Maccabeeën 1, v. 34): „En hij stelde daar een zondig volk aan, menschen van geweld en zij nestelden zich in de stad”.

en het heiligdom ontwijden: I Maccabeeën 1, v. 37: „En zij vergoten onschuldig bloed rondom Jeruzalem en verontreinigden het Heiligdom.

en het voortdurende offer afschaffen: (I Maccabeeën 1, v. 44): „En de koning zond brieven per bode naar Jeruzalem en de steden van Judea, wetten te volgen, die voor het land vreemd waren. En te verhinderen dankoffers, slachtoffers en drankoffers in het heiligdom”.

de gruwel der verwoesting: dat is het beeld van Zeus Olympios.

Vers 32.

En die zondigen tegen den bond, zal hij vleien met gladde woorden, maar het volk, dat zijn God kent, zal met kracht handelen.

32.

En die zondigen tegen den bond: (I Maccabeeën 1, v. 52): „En velen uit het volk verbonden zich met hen; ieder die de Thora verliet”.

zal met kracht handelen: Zoo staat er ook geschreven: „En velen in Jisraeel waren manmoedig en bezigden geweld om den heiligen bond niet te ontwijden en sterven”. (I Maccabeeën 1, v. 62).

Vers 33.

En de verstandigen van het volk zullen velen beleeren en zullen struikelen door zwaard en vuur, door gevangenschap en

33.

En zullen struikelen: „En zij verkozen den dood om zich niet te verontreinigen met hun spijzen en om den heiligen bond niet te ontwijden en zoo stierven zij. En een zeer groote gramschap kwam over Jisraeel”. (I Maccabeeën 1, v. 63).

plundering, een tijd lang.

Vers 34.

En als zij struikelen zullen zij geholpen worden door een kleine hulp en velen zullen zich bij hen aansluiten met oneerlijke bedoelingen.

34.

Door een kleine hulp: Dat zijn Matitjahoe en zijn vijf zonen met oncerlijke bedoelingen: Na korten tijd vielen zij weer af.

Vers 35.

En van de verstandigen zullen velen struikelen, om te louteren onder hen, en te reinigen en om duidelijk te maken tot den slottijd. Want nog is het niet de tijd.

35.

te louteren, te reinigen en duidelijk te maken: Daarom was Juda's leger zoo klein.

Vers 36.

En de koning zal naar willekeur handelen en zal zich hooger en grooter houden dan iedere god en tegen den God der Goden zal hij monsterachtig spreken en hij zal succes hebben tot de gramschap ten einde is. Want zoo is het besloten en gedaan.

Vers 37.

En den god van zijn voorvaderen zal hij niet eeren en niet de lust der vrouwen en in het geheel geen god. Want hij zal zich boven alles verheven voelen.

Vers 38.

En in plaats hiervan zal hij den god van het geweld eeren en dezen god, die zijn voorvaderen onbekend was, zal hij eeren met goud en zilver en edelsteen en kostbaarheden.

... בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה ...

Op denzelfden dag

waarop de heidenen het altaar verontreinigd hadden, werd het met liederen ingewijd.

(I Maccabeeën 4, v. 54).

„Op 25 Kislew... ontstak men de lampen op de luchter weer, bracht reukwerk, legde de brooden op de tafel, en offerde voor de eerste maal op het nieuwe altaar. Dit geschiedde *precies op denzelfden dag*, waarop drie jaren tevoren de Tempel ontwijld werd”. (Flavius Josephus, Joodsche Oudheden 12, v. 7).

Bij ons thuis

door Mendelee Mocher Sforiem

„In die dagen” en misschien ook „in dezen tijd” bestond er voor kinderen geen mooier feest dan de acht dagen Chanoeka. Het geheele jaar zaten zij opgepakt in het nauwe cheder van den vroegen morgen tot in den laten avond en ze leerden. Chanoeka echter beteekende om zoo te zeggen de overgang „van onderdrukking tot verlossing”... Men had vrij van school, kreeg „Chanoekageld” van ouders, ooms en tantes, speelde met het goktolletje, deed „zaken” met andere kinderen en vaak ook mocht men aardappelen in het midden doorsnijden, uithollen om ze te vullen met olie en als Chanoeka(w)ijzer te gebruiken.

Ik kan mij nog heel goed herinneren, hoe bij ons thuis speciaal de achtste dag bijzonder indrukwekkend was. De acht lichtjes van de menorah brandden voor het venster, dat het dichtst bij de deur was. Hun droevig licht leek in mijn oogen als de glans der

sterren. Ik was nog maar een heel kleine jongen...

Moeder was bezig ganzenvet uit te koken en de reuk van de stukken vet prikkelde mijn neus. Vader zat met zijn gasten aan tafel. Zij waren juist in een discussie betreffende een Talmoedplaats gewikkeld, schudden daarbij met het bovenlichaam, gesticuleerden met uitgestrekte handen en naarboven gestoken duimen en schreeuwden druk door elkaar. Alles had plezier. En uit deze wirwar van stemmen hoorde men steeds weer de beroemde vraag uit de Talmoed herhalen op de toon en zangerige wijze van een moeilijke, ingewikkelde vraag: „Wat is Chanoeka?” Aan de vertrokken gezichten en schitterende oogen van de menschen aan tafel was duidelijk te zien, dat zij naar een aanwijzing zochten om deze bevreemdende vraag: „Wat is Chanoeka?”, op te lossen.

Alle blikken richtten zich op een man, die aan het hoofd van de tafel zat en deze las met verheffing van stem en onderstreeping van ieder woord de plaats in de Talmoed voor, die begint met de woorden: „Onze wijzen leerden...” Met gefronst voorhoofd verdiepte hij zich in de Berajta en haalde daaruit nieuwe verklaringen en scherpzinnige uitleggingen.

Ik was, zooals gezegd, nog een kleine jongen en daarom begreep ik nauwelijks één woord van de heele discussie. Alles wat ik kon vatten en begrijpen was:

„De afgodendienaars hadden alle olie in den Tempel verontreinigd. Maar toen de Hasmoneeërs sterker werden en hen overwonnen, vonden zij slechts één kruikje met olie voorzien van het zegel van den hoo-gepriester. Dit bevatte echter slechts olie voor één dag. Toen geschiedde er een wonder en men kon acht dagen daarmee de menora aansteken”.

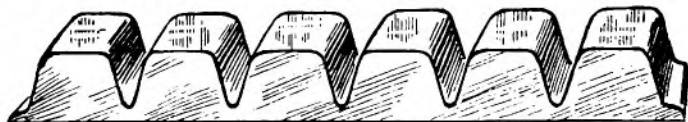
De munten der Maccabeeërs

Voorgeschiedenis

„Geld” uit edele metalen — goud of zilver — is ons reeds uit den bijbel bekend. Het heeft reeds bepaalde traditioneele vormen, maar geen beeldenaar en had zijn waarde naar kwaliteit en gewicht.

Zoo kocht Abraham de spelonk Machpela voor 400 sjekel zilver (Beresjiet 25,15); Jacob verwierf een stuk land voor 100 kesieta (Beresjiet 33,19), Jeremia betaalde voor een veld 70 sjékel en 10 kesef (Jeremia 32,9), enz.

Vormen van dergelijke geldstukken zijn bij opgravingen ontdekt (in Gezer en bij Troje).

Over een dergelijke gouden „tong” wordt in de geschiedenis van Achans diefstal (Josua 7,21) gesproken. „Kikkar” wordt zeer dikwijls in Tenach genoemd.

„Beka” zou identiek kunnen zijn met de hierboven genoemde opgravingen in Troje, Egypte en Syrië. De naam komt goed overeen met den vorm (Bik'a = dal) en het doel (deelbaarheid; bakoa = vouwen, deelen).

Dit geld werd op een weegschaal (moznajim) gewogen. Vandaar de naam Sjékel (sjakol = wegen; misjkal = gewicht). De gewichten waren uit steen vervaardigd (ewen = steen; vergelijk b.v. Dewariem 25,13: „Gij zult niet verschillende „steen” hebben in Uw zak, groote en kleine”).

De eerste, over het algemeen, zilveren munten in Palestina dateeren uit den tijd der Perzen ($\pm$ 500 tot $\pm$ 330 v.g.j.). Daaronder bevindt zich ook één met Hebreeuwsch opschrift, maar door Perzen gemunt. De (waarschijnlijk) eerste *Joodsche* munten dateeren uit den tijd der Hasmoneeërs.

De eerste Joodsche munten

Een „munt” is een gestempeld geldstuk welks materiele waarde onder zijn nominale waarde staat. Daarom was het slaan van munten (gouden of zilveren) het alleenrecht der dynastieën onder wier heerschappij Palestina stond. (Eerst de Ptolemaeën, vervolgens de Seleuciden en later de Romeinen). Slechts voor koperen en bronzen munten verkregen de lokale overheden der onderworpen landen en steden het recht van eigen, autonome aanmunting. Hebreeuwsche zilveren munten zijn daarom meestal het bewijs van

opstanden in Judea ten tijde van het munten. (Eerste opstand tegen de Romeinen 66—70 n.g.j.; tweede opstand onder Barkochba 132—135 n.g.j.).

De brief, waarin aan Simon, de broer van Juda Maccabi (toen in het vierde regeeringsjaar als vorst en hogepriester) het muntrecht wordt gegeven luidt:

Koning Antiochus¹) aan den hogepriester en vorst Simon en aan het Joodsche volk.

Nadat misdadigers zich meester gemaakt hebben van het rijk onzer voorvaderen, heb ik het plan opgevat, de heerschappij te bemachtigen. En nu bevestig ik U alle voorrechten, die U de koningen vóór mij gegeven hebben.

Ik geef U verlof eigen munten te slaan met het stempel van Uw land... (I Maccabeeënboek, hoofdstuk 15).

Dit geschiedde in het jaar 140/139 v.g.j., in het vierde regeeringsjaar van Simon.

De munten van den Maccabeeër Simon
(regeerde van 143/2 tot 136/5 v.g.j.)

Materiaal: brons.

Nominale waarde: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ en $\frac{1}{8}$ Sjékel.

Uiterlijk: $\frac{1}{2}$ Sjékel — Teekening: Etrog tusschen twee loelawtakken; opschrift: שנת ארבע — חצי (4e jaar — $\frac{1}{2}$).

Keerzijde: dadelboom met twee dadelkorven en opschrift לְגַאֲלַת צִיּוֹן (Ter verlossing van Tsion). Rand: gepunt.

$\frac{1}{4}$ Sjékel: kleiner. Verschil met $\frac{1}{2}$ Sjékel: op-

schrift רבט (= 1/4) i.p.v. קצ. Versiering eenvoudiger.

18 *Sjékel*: nog kleiner. Teekening: 1 tak tusschen twee Etrogien. Op de keerzijde een kelk.

Opschriften: לנאִלֶּה צִיֹּן en שְׁנֵת אֲרֻבֵּעַ.

De opschriften zijn niet in ons kwadraatschrift (Ktaw Aschoeri), dat onder Arameeschen invloed sedert den Tweeden Tempel gebruikelijk was, maar in het nationale, oude Hebreuwsche — oud-semietische — schrift, dat ook bij de Moabieten en andere Semietische volken in Palestina bestond en met kleine veranderingen ook nog heden ten dage in de Thorahandschriften der Samaritanen („Sjomroniem”) te vinden is. Deze als nationale muntenschrift doorgaande schrijfwijze bevindt zich ook op alle volgende Hebreuwsche munten in Palestina.

Slechts één jaar werden deze munten vervaardigd. Hierna ontnam Antiochus VII den Joden dit recht.

Latere Hasmoneeër-munten

met *zuiver Hebreuwsche* opschriften werden geslagen door Jochanan Hyrcanos I (135—104) en door Jehoeda Aristobulos (104—103); met *Hebreuwsche en Grieksch* door Alexander Jannai (Jonathan) (103—76) en Matitjahoe Antigonus (40—37).

Herodes (37—4) sloeg *zuiver Grieksche* munten evenals zijn opvolgers.

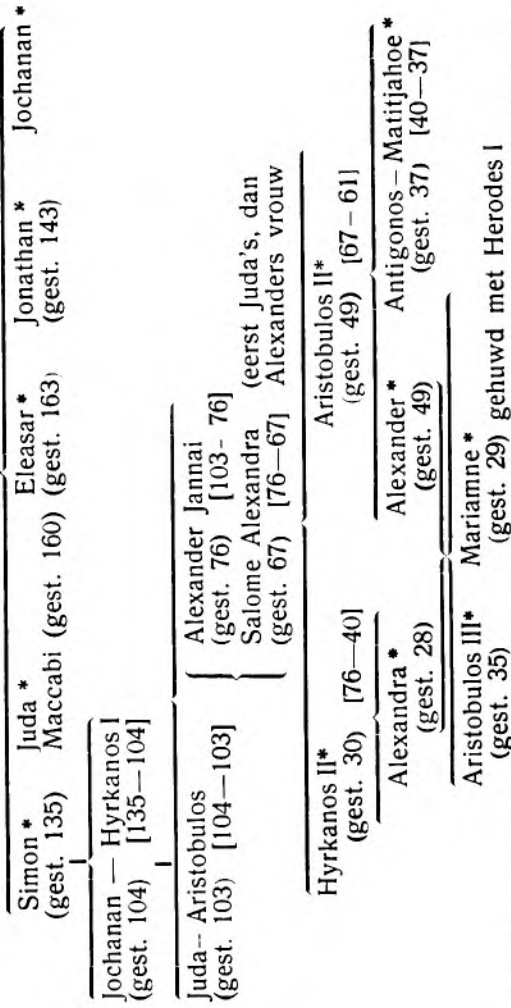
Hebreuwsche munten ontstonden nog twee maal: ten tijde der beide Joodsche opstanden (66—70 na: 132—135 na).

1) d.i. Antiochus VII Sidetes, 138—128 v.g.j.; toen was hij in werkelijkheid nog geen koning; niet te verwarren met Antiochus Epiphanes.

DE STAMBOOM DER HASMONEEËRS

(De eerste generatie heet ook Maccabeeërs)

Matitjahoe (gest. 166 v. g. j.)

(Men lette erop, hoe de namen van geslacht tot geslacht het voortschrijdende Helleniseeringsproces meemaken). (In [] de regeeringstijd).

(De met * aangegeven personen stierven een onnatuurlijken dood.) (Jaartallen naar Dubnow)

... וְכָל שְׁמוֹנֶת יָמִים ...

Waarom acht dagen?

1. *Chanoeka als verlaat gevierd Soekkothfeest.*

En zij vierden de acht dagen in vreugde *als het Soekkothfeest*, terwijl zij eraan dachten, hoe zij nog korten tijd geleden op het Soekkothfeest in bergen en holen als de wilde dieren gehuisd hadden. En daarom dankten zij met palm- en myrthentakken in hun handen, Hem, Die hun de overwinning gegeven had, om Zijn tempel te kunnen reinigen.

En met toestemming van allen besloten zij voor het geheele volk der Joden ieder jaar deze dagen te vieren.

(II Maccabeeën 10, 6-8)

(Brief der Joden van Jeruzalem aan de Joden in Egypte):

...Daar wij de voorbereidingen treffen om op 25 Kislew het feest der tempelreiniging te vieren, willen wij jullie hiervan verwittigen, opdat ook jullie het *Soekkothfeest* en het vuur voorbereidt.

(II Maccabeeën 1,18)

2. *Overeenkomstig de acht sprenkelingen op het altaar.*

Rabbi Nachman van Brazlaw (in „Likoetee Hala-chot”):

Ik heb gehoord, dat de acht dagen van Chanoeka overeenkomen met de *acht sprenkelingen op het*

altaar, die door den hoogepriester op den Verzoen-dag geschieden.

3. *Overeenkomstig het achtdaagsche oliewonder.*

Wat beteekent het Chanoekafeest? De rabbijnen leerden: Op 25 Kislew beginnen de dagen van het Chanoekafeest, het zijn er acht; op deze dagen mag men geen rouwpredikaties houden en niet vasten. Want toen de Syriërs den Tempel binnendrongen, verontreinigden ze alle olie, die daar was. Nadat de heerschappij der Hasmoneeërs gevestigd was en de Syriërs overwonnen waren, vond men na lang zoeken slechts één enkel kruikje, dat voorzien was van het zegel van den hoogepriester, waarin nog slechts olie voor één dag was. Toen geschiedde een wonder en het brandde acht dagen. Het volgend jaar maakte men deze dagen tot feestdagen met lof- en dankliederen.

(Talmoed, Sabbat 21b.)

4. *Overeenkomstig een aanduiding in de Schrift.*

Daarop doelt „Taame Haminhagiem”:

...alle decisoren (Poskiem) stellen hier de vraag, waarom ook de eerste dag Chanoeka gevierd wordt. Op dezen dag geschiedde het wonder van de olie immers nog niet? De olie kon toch nog één dag branden?

Het motief hiervoor ligt veeleer hierin, dat de afdeeling van het aansteken der lichten van de menora in het misjkan naast de afdeeling van Soekkoth staat. (Wajikra, 23 slot en 24 begin).

Dat wil zeggen: Precies zooals het Soekkothfeest acht dagen duurt, zoo moet ook Chanoeka acht dagen duren.

(Naar den Rokeach geciteerd).

Inwijdingsfeest

door Mr. Jacob Israël de Haan

Geen schat van licht vergoedt van smallen luchter
Op 't Inwijdingsfeest den bescheiden schijn,
Verlaat geen vrome rust om rijk te zijn
Aan menig Feest, maar voor geen zonden schuchter.
Want weet, wie lachend het Licht heeft gebluscht
In zijne ziel verkommert dof in duister,
Laat zijn huis vol zijn van schatten en luister,
Voor aardsche vreugd ruilt hij hemelsche rust.

Ik was dertien jaar: toen gaf Vader mij
Een kroonluchter om acht dagen te branden
In den winter, herdenkend, dat uit schanden
En slaafschheid ons Volk vroom werd, rijk en vrij.

Mijn handen beefden van blijde ontroering
Als ik één licht meer ontstak elken dag,
Tot er acht sidderend brandden, wat zag
Ik starend in dat licht niet met vervoering?

Makker: vraag niet waarom mijn handen beven
Als ik nu des avonds mijn licht ontsteek,
Vraag niet wat ik schaterend heb misdreven
Wiens naakte ziel voor niet één zonde week.

Vraag niet: gisteren was het Nieuwe Maan,
Wie dreef mij, ziel en zinnen zat van leed,
Waar 't heilig Huis zijn deuren opendeed
En ik den Luchter vroom verlicht zag staan?

Met acht lichten vol, toen wij kindren waren
In Moeders huis was haar licht onze schat,
En nu: gedreven door de ban der Stad
Beschreit mijn lied zooveel verloren jaren.
Dwaal niet als ik. Vriend, doof geen hemelsch licht
Voor aardschen schijn, die droevig is en duister,
Ik was dertien jaar... waar vind ik den luister
Van mijn Luchter, acht dagen opgericht?

1916

(Uit „Het Joodsche Lied”, uitgave
Mij. v. goede en goedkoope lectuur,
A'dam 1921).

Chanoeka in Tel-Aviv

Duizenden vlammetjes bewegen zich in de duister-
nis als een sterrenzee. Zij komen nader en met de
vlammen — kinderen, die dansend voorwaarts gaan.
Een optocht van duizenden kinderen, die van de
Chanoeka-viering terugkeeren. Lichtjes in hun han-
den en lichtjes in hun oogen en vroolijk gezang
stijgt op.

„Amcha Jisraeel jibbaneh, am Jisraeel chaj...”

Op en neer golft het gezang door de geheele Allen-
bystraat, van het eene eind naar het andere. Tallooze
wandelaars blijven staan, de winkels worden verlaten.

„Am Jisraeel chaj...”

Hoe droef is het ons te moede wanneer wij denken
aan de tienduizenden Joodsche kinderen in de ver-
strooiing van het galoeth, die niet het geluk hadden
deel te nemen aan dezen fakkeloptocht. En wij, de
volwassenen, die van alle uithoeken der ballingschap
van Jisraeel hierheen zijn samengebracht, hadden wij
ook dergelijke optochten? Op winteravonden plach-

ten wij door de dikke sneeuw, van het cheder terug te komen met een olielamp in de hand. Duisternis om ons heen, vrees in ons hart. Wat zijn dat voor stemmen, die wij hooren van achter de kerk, waar wij langs moeten? Zijn dat niet de stemmen van de „Nochriem”, die steenen naar ons plegen te werpen? Kom, laten wij voortmaken en wegloopen. Of zullen wij misschien zingen:

„Hij sluimert niet, en slaapt niet, de waker over Jisraeel”.

Voorwaar, ook dit was een Chanoeka-optocht, een optocht die altijd eindigde met weeklagen en geweën.

En nu? Hier? Kijk eens naar deze kleinen! Ik buig me over naar een klein meisje en vraag haar:

„Wat is dat voor een kaars, die je in je hand hebt?”

„Dat is de kaars van Jehoeda Maccabi!”

De kinderen wenden zich naar de Bialikstraat, zij gaan daarheen om op hun feestdag den dichter te zien. Zij zingen voor zijn huis en beginnen te dansen. Zij maken kringen met fakkels in hun handen. Bialik komt uit zijn huis naar hen toe. Hij is ontroerd en stamelt:

„Kinderen, wat moet ik jullie zeggen? Ik kan geen woorden hiervoor vinden. De indruk van den optocht der duizenden kinderen van Jisraeel met de fakkels in hun handen is machtig. En ik weet niet wat meer licht geeft, de fakkels of de oogen der Joodsche kinderen. Ik wil jullie zegenen met de zegen, die mijn moeder placht uit te spreken op Vrijdagavond bij het aansteken der kaarsen: Geve God, dat uit de oogen onzer kinderen eeuwig moge stralen het licht van wijsheid en verstand, zoo helder als het licht der kaarsen, die jullie vanavond hebt aangestoken”.

...הַיָּרֹחַ הַלֵּל קֹדֶשׁ וְאֵין לָנוּ רִשׁוּת
 ...לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֲלֵא לִרְאוֹתָם בְּלֵבָד ...

De Weddenschap

door Carry van Bruggen

Dit is zeker: half-feesten zijn bijna nog prettiger dan heele feesten! De tweelingen weten zeker niet of zoo iets wel gezegd mag worden, of het zelfs wel gedacht mag worden, want de heele feesten — Pésach en Rousj-Hasjono, Sjewoeous en Simchas Touro — de heele feesten zijn heilig, de half-feesten niet. Misschien is het juist daarom. Want „heilig” beduidt wel vrij-van-school, en lange avonden rondom de witte kachel, zoete thee uit de mooie kopjes —, maar het beduidt ook verbod van de meeste spelletjes, immers van al die waarbij hinkelbanen geteekend of lootbriefjes geschreven, waarbij gescheurd, geknipt, gereden en gesleed, slootje gesprongen, baantje gegleden, scheepje-in-zee-gelaten, vuur aangeraakt en geld gehanteerd moet worden. Half-feesten zijn een avond-toegift op een weekschen dag: alles mag, en alles blijft tot vier uur toe gewoon, het gaan naar de school, moeders werk in huis; de tafel is dan ook nog niet met wit belegd, de mooie jurk wordt in de kast gelaten, alles is gewoon — neen, alles schijnt gewoon, want na het eten begint langzaam aan een verwachting te komen, als rozerood voor zonsopgang —, de heele middagschooltijd is er zoet en warm van doortrokken en bij het slaan van de klok, om vier uur, dan springt het licht uit den horizon^t. Thuis

ligt dan het witte tafellaken...

Er bij staan wanneer moeder op Vrijdagmiddag, bij het ingaan van de Sabbath of van de hooge feesten, het daagsche rood-en-zwarte kleedje van de tafel neemt en het glanzende witte erover spreidt, de vrouwen plet met voorzichtige schoone handen, zoo zacht dat het lijkt alsof ze het witte laken aait en streelt —, er bij te staan en toe te kijken, dat is juist als het oplettend en scherp bespieden van een goochelaar om hem zijn kunstjes af te zien: het lukt al evenmin. Er is altijd één ongrijpbaar oogenblik, waarin „het” gebeurt, en dat je altijd ontgaat. Zoolang het rood-en-zwarte kleedje nog ligt, is er niets —, moeder komt, en ook aan moeder is niets bijzonders, ze neemt het rood-en-zwarte kleedje weg, de tafel komt bloot, oud, vol vlekken en krassen, nu wappert tusschen moeders handen het witte laken, vlak bij de lamp, bijna er tegen aan, nu daalt het, nu ligt het en... weer mis. Het is gekomen, en niemand heeft het zien komen, moeder heeft ineens een ander gezicht; en elke stoel en het kastje en de kachel — allemaal hebben ze een ander gezicht —, niemand heeft het veranderen-zelf kunnen zien, niemand dat oogenblik kunnen vatten. Maar een volgend maal —, zoo neemt het kleine meisje telkens opnieuw zich voor — dan zal ze niet naar het tafellaken kijken, maar heel scherp naar moeder en naar het kastje, de stoelen en de kachel, want éénmaal wil ze toch dat wonderlijke oogenblik vangen, waarin van alle dingen de gezichten veranderen...

Half-feesten zijn Poeriem en Chanoeka —, Poeriem is opgewonden van plezier, vet van vollen overvloed. Het is daarbij al bijna een voorjaarsfeest, het voert

een jubelenden wimpel in top —, Chanoeka, in den vroegen winter, is veel stiller, en ook veel schrieler... het is eigenlijk niets dan acht avonden achtereen zingen bij de lichtjes, met daarna voor elk een stuk koek, maar daarvoor duurt het dan ook zooveel te langer.

Op een keer heeft de meester in school verteld van het Noorderlicht, de eenige gloor en troost in den langen Poolnacht, en na viereen hebben ze toen samen uitgemaakt, dat zóó precies de Chanoeka-lichtjes schijnen als gloor en troost over de eerste duisternissen van den winter.

De lichtjes tellen met de avonden op —, elken middag giet vader uit de groote flesch, voorzichtig — want het kan wel op, zegt moeder, en hun olie-flesch is het wonderkruikje niet — één bakje meer dan den vorigen dag met de dikke, goudgele olie boordevol, zonder een druppeltje te morsen —, daarin wordt dan de losse draad gelegd, die zich dadelijk gulzig begint vol te zuigen — en elken avond straalt dan heller dan den vorigen de goudgloed naast het kastje tegen den muur. Want in het uitgeschulpte koper — wonderlijk genoeg dat het Chanoeka-ijzer heet, maar groote broer zegt dan ook dat het Chanoeka-wijzer heet — in het uitgeschulpte koper zijn kransen van bolle bobbels, guirlandes, tot bloemvormen samenlopend, van allemaal kleine pareltjes gedreven —, en iedere bobbel zendt zachte vlammingen uit en ieder pareltje kraalt in fijne straaltjes en zelfs de olie, waarin lui als dikke wormen de volgezogen draden liggen, is licht-goud doorschenen tot op den donkeren bodem van het bakje, als een schuitje gevormd.

Hoe heerlijk, dat de lichtjes moeten toenemen met de avonden! Ving het den eersten keer al aan met de volle pracht van alle acht, ze zouden na twee dagen, meent Vader, misschien al niet meer kijken. Dat lijkt nu wel bijna onmogelijk —, maar zooals het is, valt er toch elken avond iets nieuws te zien. Wat den vorigen keer nog donker was, of maar flauwtjes glansde, die mooie „s” van kraaltjes boven het vierde bakje, is den volgenden avond door het licht als beetgegrepen, volgeblazen van leven, volgestookt van gloed... En als 's morgens vroeg het doodsche winterlicht door de ruiten schijnt, vaal en triest van druipenden dooi en er is soms geen boter voor 't morgenbrood, en de klok tikt zoo saai, en ze moeten met lekke schoenen door de morsige sneeuwbrei naar school, dan brengt het kijken naar het Chanoeka-ijzer — of naar den Chanoeka-wijzer, als groote broer gelijk heeft! — al zijn de bakjes ook leeg, al glimmert het ternauwernood, toch een zoet gevoel om het hart teweeg: het duurt niet meer lang of het is weer avond, dan branden de lichtjes opnieuw en mooier, en alle schijnselen zijn anders dan den vorigen dag.

Ze hebben vandaag even gekibbeld op de stoep van de school, of het nu al de vijfde of nog maar pas de vierde avond is —, toen ging daar gelukkig juist Kaas voorbij, met een klok onder zijn arm, die hij zeker had gerepareerd en nu terugbrengen ging —, hem hebben ze het gevraagd. Er liepen genoeg andere menschen in de straat, maar niemand konden ze het vragen, want niemand wist immers iets van Chanoeka —, alleen zij-beidjes en Levie Kaas.

Ja —, jammer genoeg —, het is alweer de vijfde avond. Nu begint het wel op zijn allermooist te wor-

den —, maar nu is tegelijk ook al meer dan de helft voorbij. Of precies de helft? Want de dag telt niet mee. Daar gingen ze bijna weer over twisten!

Het heeft vandaag al gesneeuwd en weer geregend, eerst gevoren en toen gedooid, nu doet het alles tegelijk en alles door elkaar. Op de jas van Levie Kaas, vlak bij den schouder, versprong een smeltende sneeuwvlok tot prachtige, harige sterretjes en pluizige pijltjes, zoo vlug als een vuurwerk en daardoor heeft het kleine meisje haast niet gehoord, wat Levie Kaas allemaal zei —, want die sneeuwvlok wist natuurlijk niet dat zij naar het getoover keek... en ineens moet ze het overdenken, hoeveel duizenden, ja misschien wel millioenen, wondermooie tooverdingen altijd door en overal gebeuren zonder dat iemand er naar kijkt. Het is om duizelig te worden, ze voelt een heete prikkeling over haar voorhoofd en ze kan even niets zeggen.

Het is al donker geworden... vlak langs ze smaken zware klompen door het sneeuwsop heen, dat ze sliffend opdrijven voor zich uit als schepen de kruierende schotsen —, een groet komt uit de schemering en ze groeten weerom. — „Dag, vrouw Komeyn — maar nauwelijks zijn hun de woorden van de lippen of ze blijven allebei tegelijk stofstijf staan. „De koek! Vergeten...”

Ze hebben precies gelijk hetzelfde gezegd en moeten nu allebei lachen.

„Hoe kwam het dat jij er ineens aan dacht?”

„Omdat vrouw Komeyn daar ging. En jij?”

„Ik ook”.

Ze rennen lachend terug. De koek voor vanavond vergeten —, zeker door het praten met Levie Kaas.

Vrouw Komeyn is de waschvrouw, ze komt elke week één dag; als ze er is, vinden ze koek om vier uur uit school —, als ze haar zien, denken ze dus aan koek!

Thuis moeten ze dat allemaal gauw vertellen, hoe het kwam dat ze eerst de koek allebei vergaten en er toen allebei tegelijk aan dachten. De mooie kopjes staan op de tafel —, de heele kamer ruikt naar koffie met kaneel. Waar is vader? Vijf bakjes boordevol olie wachten op vader! Laat vader nu toch komen, dan is iedereen thuis, buiten lopen dan nog enkel menschen die niet weten wat Chanoeka is...

Nu staan ze bij vader vóór het Chanoeka-ijzer... zeggen zij tweeën, maar groote broer neemt ze allebei aan een oor en ze moeten hem nazeggen: „Vader staat bij den Chanoeka-wijzer”...; moeder wenkt, dat er nu niet meer gestoeid mag worden.

Ja... moeder heeft gelijk, ze moeten kijken! Het mooie wonder is er al bijna weer. Vader heeft het losse bakje, dat eenzaam boven de anderen in zijn sleufje hangt, in de hand genomen en aangestoken —, die eene steekt nu al de anderen aan, hij bedient ze, en daarom heet hij dan ook de Sjammos of bedienaar, juist zooals Zadoks, die in sjoel den Couheiniem het water over de handen giet, vóór ze de gemeente zegenen gaan!

Langzaam gaat vaders hand met den brandenden Sjammos de vijf bakjes langs —, ademloos kijken ze toe —, nu is het klaar, nu branden de witte draden, nu flonker-vlammen de bobbels weer, kralen de pareltjes gouden straaltjes uit, en de goudgloed is zoo hel, dat de donkere hoek, boven de drie laatste bakjes, niet eens zoo héél veel flauwer gloort. Even nog stil —, en vader heeft het Mongousoer al ingezet, nu

zingen ze allemaal, de oogen naar de lichtjes. Moeder staat naast vader, haar hand ligt op zijn schouder, vader is veel langer dan moeder, maar moeder zingt veel hooger! Kun je dat van elkaar aftrekken? Nee, natuurlijk niet.

Groote broer bromt maar zoo wat —, zij tweeën zingen het hardst, maar ze denken niet aan de dappere Maccabeeën en aan het wonderlijke kruikje... ze kijken alleen naar de vlammetjes, hoe ze zacht op hun zingenden adem bewegen, als bloemen in den wind, als tulpen in het voorjaar, hoe de oogappels van vader en van moeder en van grooten broer — allemaal hebben ze bruine oogen — wel gouden kogels lijken. Wat brandt de derde vanavond slecht, maar de vijfde, de vijfde wel haast als een kaars. Zingt vader langzamer dan andere avonden? Ze popelen om over de vlammetjes te praten, ze staan vlak naast elkaar en voelen van elkaar hoe ze popelen, onder het zingen door wenken ze naar de vlammetjes en lachen in het geheim.

Het zingen is uit — moeder gaat gauw naar de tafel om koffie te schenken — vader loopt even met de handen op den rug de kamer door en neuriet voor zich heen, wat ze juist gezongen hebben; dat doet vader altijd. Met grooten broer zijn ze bij de lichtjes gebleven.

„Kijk die derde vanavond eens leelijk branden”.

„Maar die vijfde is prachtig...!”

„Wie denken jullie wel, dat het langste branden zal?”

Zoo bang is het kleine meisje, dat het broertje haar voor zal zijn, dat ze over haar woorden haast struikelt: „De vijfde... de vijfde natuurlijk... die is zóó

prachtig, zóó sterk... die brandt misschien wel den heelen avond door..."

Is daar nu zooveel aan te lachen? Het moet toch zoo zijn... het kan toch niet anders...

„Wie denk jij dan?"

Haar broertje heeft nog niets gezegd en groote broer staat maar te lachen.

„Ik denk... de tweede!"

„De tweede... die suffert!" En ze kijkt verschrikt naar vader, of „suffert" wel mag worden gezegd van een Chanoekalichtje.

„Wie zijn lichtje het wint, die krijgt een halven stuiver van mij!"

Zij hebben hun oogen van de lichtjes niet af, ze proeven nauwelijks de koek en heel niet de koffie —, ze vergeten de goudkralende pareltjes, de flonkerende hobbels en de mooie „s", die vanavond in zijn volle fleur pas staat. Trilt er een van de vlammetjes —, zoo krimpen ze van schrik, houden zich roerloos. Moeder mag niet te dicht langs het kastje gaan, vader moet wat minder waaien met zijn krant... Het kleine meisje voelt haar hart bonzen... om den halven stuiver ook... maar het meest om het lichtje, háár lichtje nu, zoo prachtig, zoo sterk. Hoe kan nu iemand vertrouwen hebben in dat bleke tweede? Maar waarom moest broer toch zoo lachen? En met dat ze het denkt... daar gaat haar lichtje uit... een zwarte walm trekt traag van de gedoofde pit omhoog... de scherpe reuk drijft langzaam naar ze toe... schoon-leeg is het bakje... en 't lijkt als doofden er vier tegelijk, in plaats van één, zoo dof is nu de gloed, zoo straalde dat eene lichtje, háár lichtje... en de tranen springen in haar oogen... maar de grooten lachen, groote broer

het hardst. Hoe kwam het toch, dat ze dat allemaal vooraf schijnen geweten te hebben?

„Hoe komt het toch? Het brandde zoo mooi, het allermooiste!”

„Maar daarom juist moest het immers het eerste uit gaan! Domme meid...”

Moest het daarom juist het eerste uit gaan? Ze gelooft het niet.

„Nee, zeg nu eerlijk... éérlijk...”

Hij lacht maar en knikt maar van ja. Vader ook. Zeker, juist omdat het zoo prachtig brandde, moest het het eerste uit. Haar broertje heeft den halven stuiver al. Twintig negerballen of vijf kokos-spinnekopjes — of dertien kakeien... maar hij zal wel deelen...

Het wonder-mooie lichtje! En ze kijkt naar den muur. Stil stralen de vier vlammetjes, die nog over zijn, het derde heeft de andere ingehaald en is nu bijna even sterk. Het hare alleen is uit, is dood. Wie had toch gedacht, dat het allermooiste het eerst uit moest, juist omdat het 't allermooiste was...?

Ja..., er zijn vreemde dingen in de wereld!

(Uit „Het Huisje aan de sloot”, uitgave Mij. voor goede en goedkoope lectuur, A'dam 1921).

Waarin verteld wordt, hoe de kinderen feest hebben gevierd en gespeeld en de volwassenen daardoor tot slechte gewoonten verleid werden en hoe het kaartspel in de ban gedaan werd, maar alle vijandelijkheden gelukkig overleefd heeft. Dit alles heeft de hooggeleerde Rabbi J. L. Fischmann in de heilige taal opgeteekend en wij hebben het ter beleering en waarschuwing van onze broeders in de Nederlandsche taal vertaald.

Het feest der lichten heeft nooit den vorm van een feestdag in den gewonen zin gehad. In het begin werden de Chanoeka-dagen slechts „tot het loven en prijzen van God” („Hallel we-hodaä”) vastgesteld, maar zij hebben het stempel van de feestdagen in geen enkel opzicht gekregen, noch in uiterlijk vertoon, noch in hun innerlijk karakter; integendeel op deze dagen is arbeid niet verboden en ook zijn ze niet als „dagen van feestmaaltijden en vreugde” vastgesteld.

Hoe de kinderen feest vierden

In plaats van dit alles werden deze dagen feest- en vacatiedagen voor de kinderen en de leerlingen der chadariem en jesjiwoth. Ter eere van Chanoeka kregen de kinderen vrij van het cheder en in vele gemeenten,

zoals b.v. Worms, bestond een speciale bepaling voor de onderwijzers „met de kinderen slechts de helft van de vastgestelde leerstof te behandelen”. In Algiers was het gewoonte „op Chanoeka bijzondere vleeschgerechten en zoetigheden te bereiden en deze in de Thorascholen te bezorgen, waar ze door de kleintjes onder vroolijk gezang opgegeten werden”.

Driehonderd en acht maal

In bepaalde Sephardische gemeenten — in het bijzonder in de Levant en in Palestina — had men de gewoonte in de Talmoed-Thorascholen een feestmaal voor de leerlingen aan te richten en voor het eten de pasoek „שְׁבוּ יִשְׂרָאֵל לִנְנוּ מֵעַתָּה אֲבָל” Ga en koop een beetje eten voor ons (Beresjiet 43,2) 308 maal te zingen, overeenkomstig de getallenwaarde van het woord שְׁבוּ (ש = 300; ב = 2, ו = 6).

Kinderspelen

In Rusland en Polen bestonden verschillende soorten spelen voor kinderen, b.v. „de 31 koningen”, „Wolf en geiten” enz. Jongere kinderen speelden op de Chanoeka-avonden „Trendel”, met een tolletje, dat aan de kanten de letters נִגְדָה שׁ droeg (beteekent: נִסְגָּר גָּדֹל הָיָה שָׁם een groot wonder was daar), oudere kinderen brachten de Chanoeka-avonden door met raadselspelen, het maken van gedichtjes, het uitvinden van spitsvondigheden, om het gebruik van de acht lichten uit de Thora te „bewijzen”. Deze raadselspelen noemde men „Kattowes” en ze zijn ten deele tot op den huidigen dag in eere gehouden.

Waarom spelen op Chanoeka?

De Minhagiem-literatuur weet voor deze verschillende spelen geen motief te vinden. Misschien zouden ze een aandenken kunnen vormen aan de gymnastische spelen, die de Hellenistische hogepriester Jason (zie de jaartallentabel) met toestemming van koning Antiochus Epiphanes in Jeruzalem voor de Joodsche jeugd invoerde. Een historische reminiscensie in Joodschen vorm!

Opdat gij niet wordt als de kinderen

Doch uit gebruik ontstond misbruik. Tegen alle protesten van rabbijnsche zijde in, wisten ook de volwassenen zich meester te maken van deze spelen, hielden zich echter niet bezig met „Kattowes” en getallenraadsels, maar veranderden deze in gelukspelen met inzet van tijd en geld.

In de ban van den speelduivel

Een werkelijke speelplaag openbaart zich het eerst bij de Duitsche en Italiaansche Joden in de dertiende eeuw — bij de eersten wegens de bijzonder droeve omstandigheden, bij de laatsten wegens de bijzonder goede positie, waarin zij leefden. (In beide gevallen een karakteristieke assimilatie aan hun niet-Joodsche omgeving). De betere kringen hielden zich bezig met schaakspel, de groote massa met kaartspel. Natuurlijk gold het schaakspel als een uitvinding van den wijzen koning Salomo en het wist door zijn „geestelijke waarde” zelfs Talmoedisten voor zich te winnen. Een groot aantal gedichten, die de lof van het schaakspel bezingen, leggen hiervan getuigenis af.

Opgepast! Besmettelijk!

Om „deze besmettelijke speelziekte” zoo veel mogelijk te beperken, besloten de Joodsche gemeenten de spelen slechts toe te staan op dagen, dat er geen Tachanoen gezegd werd, zooals op Chanoeka, Poeriem, etc.

In Bologna besloot men

In Italië, waar het kaartspel ware orgiën vierde, (velen verloren hun geheele vermogen met spelen), probeerde men met groote energie hiertegen op te treden, daar zelfs rabbijnen het slachtoffer der algemeene speelzucht werden. In Bologna werd in de jaren 1416—1418 het besluit genomen, „dat de Italiaansche Joden, *noch* een gokspel spelen mochten, *noch* anderen bij het spel mochten vertegenwoordigen, *noch* zich zelf laten vertegenwoordigen, *noch* met Joden, *noch* met niet-Joden, *noch* in eigen huis, *noch* in de huizen van anderen”.

Cherem tegen kaartspel

De Venetiaansche rabbijn Jehuda Arje (Leo) de Modena had in zijn jeugd een pamflet tegen het kaartspel geschreven. Doch later werd hijzelf een slachtoffer van den speelduivel en toen de meest vooraanstaande rabbijnen van Italië het spel in de ban (cherem) gedaan hadden, trachtte hij hen in een polemisch geschrift te bestrijden — natuurlijk te vergeefs.

Nog één nacht

Zooals gezegd, had dit verbod geen betrekking op de Tachanoenvrije dagen en dus waren voor alles vrij Chol-hamoëd, Chanoeka, Poeriem en dagen waarop een berieth miela plaats vond. Later werd dit verlof

nog iets uitgebreid, n.l. ook voor de eerste avond na Chanoeka.

De Modena verliest al zijn geld

De bovenvermelde rabbijn Leo de Modena geeft zelf toe, dat hij, die meer dan eens het spel had afgezworen, zoodra Chanoeka zijn intrede gedaan had, „zichzelf niet meer de baas kon blijven en tot het vervloekte spel terugkeerde”, hetwelk hem „geweldige geldelijke schade en groot eerverlies” veroorzaakte.

Mijnheer, dat gaat te ver!

Weliswaar waren er ook enkelen, speciaal onder de Duitsche rabbijnen, die het kaartspel ook op Chanoeka wilden verbieden; deze „wijziging van een oude minhag” stiet echter op al te grooten tegenstand van de zijde der gemeenten.

Het spel des duivels

Deze strijd is ook in de laatste eeuwen niet verdwenen. Een van de beroemdste chassidische rabbijnen vond uit, dat het woord קָרְטָן (Korten = kaarten) de getallenwaarde van שָׂטָן (Satan = duivel) had. (ק = 100, ר = 200, ט = 9, נ = 50 = 359; ש = 300 ט = 9, נ = 50 = 359) en dat dit spel „een uitvinding van den oerbooze („Kelippa”) uit den tijd der Grieksche overheersching” was.

De Berditsjewer heeft gezegd

Zelfs een Lewi Jitzchak van Berditsjew („de voor-spraak van Israel”) van wien de chassidische sage verhaalt, dat hij zelfs voor het nachtenlange kaartspelen op Chanoeka de verontschuldiging zou hebben gevonden, dat zeker daarmee de gedachte verbonden

was, zich te oefenen voor het lang wakker blijven bij nacht om te leeren — zelfs de Berditsjower heeft zich in werkelijkheid over „dit misbruik, dat zich bij onze Joodsche broeders verbreid heeft” ernstig beklagd. „Zonder twijfel ligt in de kaarten (קרפּים), het oerbooze (קרלפּה)“.

Ondanks dit alles!

Zooals echter gebleken is, is ook de stem van den Berditsjower die „eens roependen in de woestijn” gebleven. Tot op den duidigen dag is (speciaal in het Joodsche Oosten) het Chanoekafeest, het „nieuwjaarfeest der kaartspelen”.

Tot zoover de hooggeleerde Rabbi Fischmann.

In onze dagen

In de laatste tientallen jaren wordt Chanoeka door het Jodendom hier te lande ook gevierd met kleine feestjes en spelen. De feestjes worden dan meestal georganiseerd door de Joodsche jeugdverenigingen en de Joodsche scholen. Verschillende tooneelstukjes, met als hoofdpersoon Matitjahoe, worden en werden opgevoerd.

Thuis worden vooral de avonden doorgebracht met spelen. Het zijn voornamelijk

Potsjke en ganzenbord die burgerrecht verworven hebben. Potsjke oftewel „zeven in de zak” is een zeer groote attractie en de dobbelsteen zwieren over de tafel.

Ganzenbord is allen genoegzaam bekend. Zij er hier slechts op gewezen, dat het altoos moeilijk valt voldoende geduld te oefenen, „tot men uit de put geraakt”.

... בְּרִי לַהֲדוּת לְשִׁמְךָ ...

Mijn Toeverlaat, Rots van mijn hulp.

U past het steeds te roemen!

Herstel mijn bedehuis,

dan zullen wij daar dankoffers
brengen

wanneer Gij eens de strafplaats
bereidt (om ons te redden)
van den lasterenden verdrukker.

dan zal ik bezingen

in een psalmlied

de inwijding van het altaar!

Syrische Grieken verzamelden zich
tegen mij

Eens in de dagen der Hasmoneeërs

Zij schoten bressen in de muren
van mijn torens (den tempel)
en verontreinigden alle olie;

doch met het eenig overgebleven
kruikje geschiedde een wonder
ten behoeve van het met de roos
vergeleken volk;
de mannen met verstand

stelden acht dagen vast

bestemd tot lied en jubelzang!

מָעוּז צוֹר יִשׁוּעָתִי

לֶךְ נָאָה לְשִׁבְחָךְ!

תִּכּוֹן בֵּית תַּפְלִתִּי

וְשֵׁם תוֹרָה נִזְבַּח

לְעֵת תִּכְיֶן מִטְבַּח

מִצֵּר הַמִּנְכַּח

אֲזִי אֲגַמּוֹר

בְּשִׁיר מוֹמּוֹר

חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ:

יּוֹנִים נִרְבְּצוּ עָלַי

אֲזִי בַיּוֹם הַשְּׁמָנִים

יִפְרְצוּ חוֹמוֹת מִגְדְּלִי

וַיִּטְמְאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים

וּמִנּוֹתַר קִנְהָנִים

נַעֲשֶׂה גַם לַשּׁוֹשְׁנִים

בְּנֵי בֵּינָה

יְמֵי שְׁמֵנָה

קִבְעוּ שִׁיר וְרִנָּנִים!

Strophe I en V, die hierboven zijn afgedrukt en
vertaald, hebben direct betrekking op Chanoeka.

Strophe II vormt een herinnering aan de slavernij in Egypte en den uittocht, waarbij „Pharao's leger en kroost” ten onder gingen.

In het derde vers wordt de Babylonische ballingschap gememoreerd en de redding na zeventig jaren.

Vervolgens wordt ook Mordechai genoemd en zijn strijd met den zoon van Hammedatha, waaruit hij met opgeheven hoofd te voorschijn kwam en daardoor ook het volk Jisraeel.

De zesde en laatste strophe vormt een bede om bespoediging van den voor verlossing bestemden tijd, want zooals de dichter het zegt: „te lang reeds blijft het uur der redding uit en eindeloos schijnt deze lijdens tijd”.

Verklaring

לְךָ אֶזְכָּרָה יְבוֹחַ תּוֹדָה : vergelijk hiermee וְשֵׁם תּוֹדָה נִזְכָּר (Hallel).

הָכִינוּ : ontleend aan Jesaja 14, v. 21 לְעַת תָּכִין מַטְבֵּחַ (strafrede tegen Babylon). Constructie met לְעַת vergelijk Dewariem 32, v. 35 רָגַלְם לְעַת ten tijde dat

מִצָּר מְנַבֵּחַ : Woordverklaring : מִצָּר heeft de beteekenis van מַחְרָף = godlasterend. Eigenlijk was hier te verwachten לִצָּר in plaats van מִצָּר.

אִזְ אֶגְמֹר וְאַתָּה תִּנָּבֵחַ בְּשִׁיר מְזֻמָּר : אִזְ אֶגְמֹר וכו' toespeling op psalm 30 : תִּנָּבֵחַ הַבַּיִת : מְזֻמָּר.

הַשְּׁמָנִים : in plaats van הַשְּׁמוֹנָאִים, vanwege het rijmen met הַשְּׁמָנִים. Het woord הַשְּׁמָנִים in psalm 68, v. 32 staat hiermede in geen enkel verband.

Dichter

De beginletters van de strophen vormen tezamen den naam Mordechai. Vermoedelijk 13e eeuw.

Melodie

Volgens Idelsohn is de melodie een samenvoeging van twee Duitsche volksmelodieën uit de zestiende eeuw.

PIANO

Mu-na zar je - shu, o - si l'ehono, ee le-sha be - ach ti-ken bes te

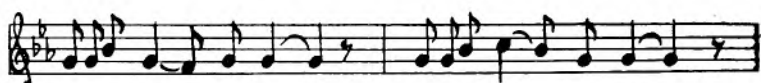
fi - lo - si w'shom to, doh ne, sa - be - ach l'es to, chin mat - be - ach

mi, zad ham'na be - ach os egnor b'shir mismor cha, nu, kasha, mus - be - ach.

uit: „Zemiros Jisroel“, verzameld en gearrangeerd
door S. H. Engländer. Uitgever J. Poeltuyn, Amsterdam

ATA HAMACCABI

Tschernichowski

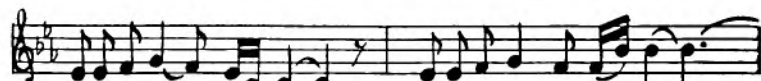
OM-RIEM JESJ-NA E - RETS, E - RETS RE-WAT SJE - MESJ...

A-JE O-TA E - RETS ? E-FO O-TA SJE - MESJ ?

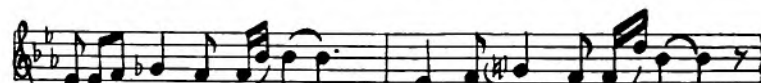
OM-RIEM JESJ-NA E - RETS A - MOE-DE - HA SJIW - A ,

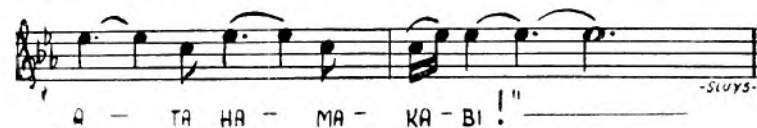
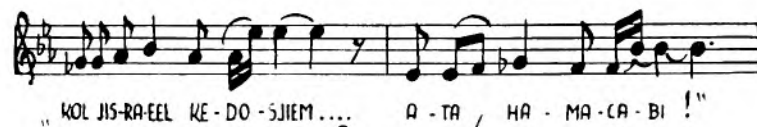
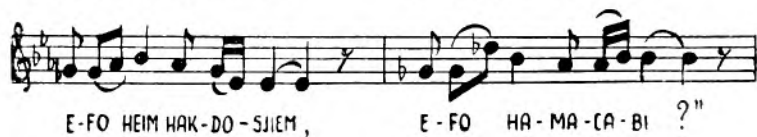
SJIW-A KOCH-WE LE - GET TSA-TSIEMAL KOL GIW-A. ———

E-RETS BA JIT - KA - JEIM KOL A-SJER IESJ KI-WA ,

NIG-NAS KOL HA-NIG - NAS PA-GA BO A-KI - WA.

-Stops-

Oj Chanukah!

Oost-Joodsch Volkslied (19e eeuw)

Oj Chanukah, oj Chanuka, a jontef a sjejner,
a lustiger, a frailicher nisjto ¹⁾ noch a zojner.
Alle nacht in dreidlach ²⁾ sjielen mir,
zidik ³⁾ heisse latkes ⁴⁾ est ohn a sjier.

Tsint Kinder
gesjwinder
die dinninke ⁵⁾ lichtelach ohn
sogt al-hanissim
loibt Gott far die nissim
und koemt gicher ⁶⁾ tantsen in kohn.

Jehuda hot vertriben dem Ssojne dem rotseach ⁷⁾
un hot im bejs hamikdosj gesungen lamnatseach.
Die sjtodt Jerusjolajim hot wieder oifgelebt
un tsu a neiem leben
hot jeder gestrebt...

Dariber
dem Giber ⁸⁾
Jehuda hamakbi lojbt hojch. ⁹⁾
Soll jeder basunder
basingen dos wunder
un lieben dos folk sollt ihr ojch.

¹⁾ bestaat niet.

²⁾ goktolletje.

³⁾ kokend.

⁴⁾ soort aardappelkoekjes.

⁵⁾ dunne.

⁶⁾ vlugger.

⁷⁾ moordenaar.

⁸⁾ held.

⁹⁾ luid.

Het kruikje olie

door Raw Kook (1865-1937)

„En toen de Hasmoneeërs sterker werden en overwonnen, vonden zij slechts één kruikje olie met het zegel van den hogepriester, waarin zich echter slechts olie bevond voor één enkelen dag. Toen geschiedde een wonder en men kon daardoor acht dagen de lichten ontsteken”.

(Talmoed, Sabbat 21)

De „verontreiniging van de olie” wil eigenlijk zeggen de verderfelijkheid der zeden en levensbeschouwingen, die in de Joodsche rijen doordrong, toen de heerschappij der Grieken sterker werd. Zij vormde het grootste ongeluk, omdat zij de ziel der natie in gevaar bracht.

De priester had tot taak, Gods wetten en rechten te onderwijzen, een rein, heilig leven te leiden en een voorbeeld voor het heele volk te zijn. Daarom ligt er iets heiligs verankerd in iederen Joodschen mensch, want gezamenlijk vormen zij „een rijk van priesters en een heilig volk”. (ממלכת כהנים וגוי קדוש).

Het diepe innerlijke streven naar heiliging van het leven, naar erkenning van de Thora en naar haar practische uitoefening, is diep verborgen in het Joodsche hart. Dat is het priesterschap, dat de Joodsche ziel aangeboren is.

Dit priesterschap liep destijds ernstig gevaar ont-

wijd te worden door de kracht van de Grieksche overheersching.

Maar nog dieper in het hart rust het licht der Joodse nesjama, daar is de gebondenheid van den Joodschen mensch met het geloof aan den God van Jisraeel verborgen en daar rust de machtige verheven wil het geloof aan de natie niet te verliezen.

Dat is de innerlijke wereld der Joden. Haar uiterlijk beeld is de hogepriester, die het Allerheiligste betreedt om in heiligheid te dienen op den heiligsten dag, die ontruikt wordt aan het dagelijksche, materiële leven. En zoo konden de Grieken het kruikje olie niet ontwijken, want *het zegel* van den hogepriester lag erop...

Geen kracht, geen macht ter wereld kan het Joodse volk zijn diepe innerlijke gebondenheid met God, den God van Jisraeel, ontrooven.

„Machtige wateren kunnen de liefde niet blusschen en de stroomen kunnen haar niet doen wegspoelen”.

ימים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה.

Maar: als het kruikje klein blijft, als het geloof slechts in het *hart* verborgen blijft en zijn kracht niet in het *leven*, in de *daad* geopenbaard wordt — hoe kan het dan behouden blijven?

Omdat het leven, de werkelijkheid een *anderen* weg betreden heeft, niet op de basis van het innerlijke geloof — zou toch, God beware, de laatste rest van geloof gebluscht kunnen worden onder een hoopje asch van een daarvan vervreemd leven, dat zich daar ophoopt en verhindert zijn licht te verbreiden?

Want waar geen hout is, wordt het vuur gedoofd...

Het wonderbaarlijke van de kracht van het vonkje

is wel, dat wanneer het een leven ontmoet, dat tegengesteld is aan zijn aard, als het ver verbreide ideeën ontmoet, die niet met de zijne overeenkomen, zonder dat de dragers van deze ideeën zich bewust worden, dat zij een weg gaan, die met hun diepste innerlijke wezen in tegenstelling is — dan flikkert, nauwelijks nadat Gods hand zich geopenbaard heeft door Zijn daden aan Zijn uitverkoren volk, het kleine vonkje weer op en ontwortelt alle wegen van het hem naar den aard vreemde leven en alle hem tegengestelde ideeën, die zich boven hem hadden opgehoopt. Weer brengt het het hart der Joden nader tot hun hemelschen Vader, tot de krachten der voortdurende werkelijkheid, die in Thora en Mitswot leven en sterk genoeg zijn om Jisraeel te beleven, Jisraeels licht te laten schitteren. Tot deze tijd voorbij is. Tot eens de dag komt, de nieuwe periode „waarin een nieuw licht over Tsion zal stralen...”

... וְעַל-יְשׁוּעָתָךְ וְעַל-נִפְלְאוֹתֶיךָ :

De zin van de Chanoeka-Geschiedenis

Een zin in de wereldgeschiedenis te zoeken, betekent altijd iets kunstmatigs, menselijks, historisch vaststaands, in de geschiedenis *invoegen*. Betee- kent, aan den nachtelijken hemel met zijn verwar- rend aantal sterren, de sterren ten behoeve van een gemakkelijker overzicht tot verschillende figuren te groepeeren, een verband samen te stellen tusschen deelen, die elkaar vreemd zijn. Deze sterrenbeelden zijn geen „hemelsche” figuren, geen engelen, geen satans en geen fantasievormen, zij zijn *aardsche* beel- den: menschen, dieren en aardsche voorwerpen.

„Was ihr den Geist der Zeiten heisst,
Das ist im Grund der Herren eigner Geist,
In dem die Zeiten sich bespiegeln...”

(Goethe, Faust)

En toch kan deze kunstmatige groepeerings, een hooge moreele, paedagogische waarde bezitten. Zij geeft al het nieuw ontstane eerst de moreele grond- slag, zij vormt het precedent, waarop men zich be- roepen kan, zij is het fundament waarop al het ge- schiedkundig nieuwe gebouwd wordt.

En wat heeft men al niet uit de Chanoeka-geschie- denis gehaald? Welke zin heeft men niet in haar ge- vonden?

1. *De niet-Joden en de Maccabeeërs.*

De hoofdbron voor de geschiedenis van het Cha-

noekafeest zijn de Maccabeeënboeken, wier schrijvers Joden waren en toch zijn deze boeken slechts voor ons bewaard gebleven, omdat... *de katholieke kerk* ze heilig verklaard had. Voor de kerk zijn de Maccabeeërs het mooiste voorbeeld van *heldhaftig martelaarschap* en koning Antiochus is niets anders dan „de Antichrist”. De strijd tusschen deze groepen is de strijd tusschen *geloof en ongeloof*.

Maar niet alleen de voorstelling van de lijdende martelaars heeft zich verbonden aan de Maccabeeërs, maar tevens een meer actieve: zij werden in de Middeleeuwen steeds weer als voorbeeld gesteld der *tyrannenbestrijders* in den strijd voor het geloof, zooals b.v. in den strijd tusschen Pausdom en Keizerschap.

Men zag juist in de geschiedenis der Maccabeeën het groote voorbeeld voor den strijd tegen de wereldlijke opperheerschappij „ter grootere eer van God”, wanneer deze eer bedreigd werd. Zelfs de kettersche secten in de katholieke kerk en later ook het Protestantisme hebben hiertegen het voorbeeld der Maccabeeën aangewend.

Zoo rechtvaardigt Luther zijn houding ten opzichte van de katholieke kerk met de woorden:

„In zaken, die Gods woord en dienst aangaan, moet men standvastig volhouden en zich daarvan door gebod, verbod of geweld van welke overheid ook laten afhouden... Zoo lezen wij in het boek der Maccabeeën, dat Mattattias met zijn zonen niet wilden gehoorzamen aan het bevel van den koning Antiochus, waarbij zij aan de afgodendienst gebonden zouden zijn!”

Zijn tegenstanders bewezen echter, dat men volgens het Nieuwe Testament de overheid absoluut te ge-

hoorzamen heeft, en stelden vast, dat Juda Maccabi heelemaal niet te gehoorzamen had aan koning Antiochus, omdat Antiochus in het geheel geen „natuurlijke en wettige koning der Joodsche natie geweest is” — wat overigens juist is...

In de achttiende eeuw daarentegen gaf de toenmaals heerschende staatsgedachte (naast ideeën van geheel anderen aard) voor Voltaire de doorslag. En zoo dus stelde hij de geschiedenis kort en krachtig als volgt vast:

Antiochus was een groot en ontwikkeld monarch, bovendien was hij de rechtmatige koning van Jeruzalem, de Joden waren echter rebellen. En daar het geloof het eeuwige voorwendsel voor alle opstanden en gruwelen van dit volk was, schafte hij het af.

Men ziet dus, volgens Voltaire zijn de Maccabeeërs gewone, gemeene rebellen, die den armen Antiochus niet eens het eenvoudige genoeg gunden om in den tempel te Jeruzalem een paar varkens te offeren. Het ergste van de zaak is echter, dat deze rebellen nog bovendien Antiochus overwonnen hebben. Sedert dezen tijd is Voltaire namelijk een beetje in strijd met onzen Lieven Heer...

Maar Voltaire staat met zijn meening niet alleen. Een modern historicus (U. von Wilamowitz) schrijft in vollen ernst:

„Wie is met de onverdraagzaamheid begonnen, Antiochus of de Joden?”...

2. *En welken zin geven wij Joden aan het Maccabeeënfeest?*

Resumeerend kunnen wij van Chanoeka zeggen, dat dit feest vastgesteld werd ter herdenking van de

bevrijding der *religieuze* onderdrukking. Het uiterlijke symbool was de herinwijding van den tempel. Maar de veroorzakers van dezen bevrijdingsstrijd gingen nog een stap verder. Zij bevochten — zij het slechts voor korten tijd — de bevrijding van *politieke* onderdrukking en verkregen gedeeltelijke autonomie.

De motieven der Hasmoneeërs waren dus tweevoudig: nu eens zuiver religieus en dan weer zuiver politiek. Steeds eenzijdig en nooit een harmonische band tusschen deze twee!

In den lateren tijd werd steeds weer de vraag naar het hoofdmotief van dit feest en naar zijn beteekenis voor de levende generatie gesteld. In de klassieke formuleering van den Talmoed: „*Wat is Chanoeka?*” *Wat is Chanoeka voor ons?*

Flavius Josephus stelt deze vraag het eerst. Zijn antwoord is volkomen duidelijk: Chanoeka is het feest der lichten, want het licht der *geloofsvrijheid* is voor ons opgegaan.

Later vraagt de Talmoed het. Het antwoord is anders dan dat van Josephus: Niet de herinwijding van den tempel en niet de geloofsvrijheid van het oogenblik zijn de hoofdzaken. De vaststellers van het feest konden destijds gevangen geweest zijn door de illusie met de geloofsvrijheid iets blijvends verkregen te hebben. De tijd van den Talmoed had deze illusie niet meer.

Wat bleef anders over, dan Chanoeka een nieuwe beteekenis te geven? Daar was de geschiedenis van het kruikje met olie. Men kan niet zeggen, dat dit wonder de vaststelling van een eigen feest rechtvaardigen kan. Wel echter was het voldoende voor de verandering van beteekenis van een reeds bestaand feest.

En het motief voor de verandering van beteekenis is, iets bovennatuurlijks, wonderbaarlijks, irrationeels in een geschiedenis van wapens en veldslagen te brengen. Niet op een natuurlijke manier — neen, *door een wonder* brandde het licht in den tempel acht dagen; de strijd met de wapens kon de tempel weer in het bezit der Joden brengen, maar *het licht* in dezen tempel in stand te houden, dat vermocht hij niet. Dat kon slechts het wonder... Het Joodsche volk *strijdt* om zijn religieus en nationaal bestaan. Maar dat het *bestaat* is iets irrationeels, onbegrijpelijk.

Sedert dien is deze beteekenis van het Chanoekafeest vele eeuwen dezelfde gebleven tot het *Chassidisme* kwam en ook deze waarde veranderde. Chanoe-ka kreeg beteekenis voor het individu, voor de religieuse en zielsontwikkeling van den enkeling. Het bewust worden van een met het feest verbonden geschiedenis is hier volkomen verdwenen.

Twee voorbeelden uit de Chassidische literatuur kunnen dit aantonen.

Rabbi Elimelech zegt: „In Jesaja (hoofdstuk 27, v. 9) wordt gezegd: בִּזְמַת יִכְפָּר עֵין יַעֲקֹב.

Op (den dag, die) זֶמֶת (heet), zal Jakobs zonde vergeven worden. Dat is de laatste dag Chanoeka, die זֶמֶת הַנֵּחֵם heet. (Overeenkomstig het זֶמֶת הַנֵּחֵם המוֹכֵחַ dat op dezen dag gelezen wordt.)”

Rabbi Nachman van Braslaw echter heeft het Chanoekafeest volledig uit het historische naar het eeuwige, geestelijke overgeheveld. Zijn verklaring is wel een van de allermooiste.

„Chanoeka als het eerste lichtfeest in het nieuwe jaar geeft het begin van de opvoeding van den mensch

in de Awoda (— godsdienst) aan. Daar wijst ook de naam zelf op. Hij stamt af van Chanoch, wat „zich wennen” „opvoeden” beteekent.

Het Chanoekafeest wil verder zeggen, dat men met de Awoda voor God niet beginnen kan, voordat men den *strijd* gevoerd heeft om de kracht van het lage te breken. En dat is de zin van den strijd tegen de afgoderij, die tot de instelling van het Chanoekafeest leidde.

Het boosaardige rijk der afgodendienaren wilde Jisraeel van zijn Thora afvallig maken en het afhouden van de opvolging der geboden. Dat is de kracht der aarde, de dierlijke kracht in den mensch, die tracht hem van Gods Thora af te brengen, hetgeen God moge verhoeden.

Later, wanneer men het geluk heeft, de overwinning op dit „boosaardige rijk”, over deze dierlijke kracht te behalen, dan steekt men het Chanoekalicht aan. Brandende lichten symboliseeren de innerlijke vervolmaking. Men mag echter op de bereikte trede der ontwikkeling niet blijven staan. Iederen dag moet de menschelijke ziel aan heiligheid toenemen. Dat is uitgedrukt in het met iederen dag stijgende aantal lichten”.

Zoo is bij deze verklaring alles symboliek en niets meer historie. Geen woord over Juda Maccabi of Jonathan of Antiochus Epiphanes. Hier zijn alleen maar „dierlijke krachten”, „hoogere ontwikkeling in de heiligheid”, „innerlijke volmaaktheid”. Hier is slechts sprake van den strijd om bevrijding van eigen begeerte, den strijd tegen het „boosaardige regiem” in ons zelf.

De tijd der Haskala brak aan. De romantische,

religieuze wereld van het Chassidisme moest plaats maken voor de naakte werkelijkheid van een onreligieus rationalisme. In het Oosten en Westen ontstond het Zionisme, dat aan het Jodendom zijn verloren gegane nationalen inhoud teruggaf. De theoreticus (Achad Ha'am) en de politicus (Theodor Herzl) gingen hier, ondanks hun verschillende levensopvattingen, volkomen samen.

Het ligt voor de hand, dat Chanoeka *het* centrale feest der nationale beweging werd. De gedachte, dat het Jodendom zich uit eigen kracht bevrijden moest, en de poging tot verwezenlijking hiervan zijn zeer zeker nieuw. Dat het echter aan oeroude traditie verbonden kan worden, is het groote voorrecht.

Er zijn tijden geweest, waarin men in zekere religieuze kringen een samengaan van de nieuwe nationale beweging en de religieuze levensopvatting voor onmogelijk hield. De praktijk heeft het tegendeel bewezen. Het religieuze gevoel, langen tijd kwijnend, krijgt door een betere nationale fundeering nieuwe impulsen.

Nooit in de 2000-jarige geschiedenis van het galoeth was het feest der Maccabeeërs zoo populair als tegenwoordig. Voor de eerste maal is naast de geschiedenis van het feest ook de poging tot zelfbevrijding gevoegd.

Een volk helpt zich zelf. Zoo helpe het God...

וְכָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל

